నిరంతరత్రయం

ప్రపంచంలో నేటి అరిష్టాలకి కారణం తెలివిహీనులు నిస్సంకోచంగా ప్రవర్తించడం. తెలివిగలవారు శంకలతో, సందేహాలతో బాధపడి అసహాయులవడం —అన్నాడు ఒక మేధావి. సంవత్సరాది సంచిక కథ వ్రాద్దామని బుర్ర గాలించడం మొదలెట్టేసరికి, అన్నీ శంకలే. సందేహాలే. కథావస్తువుతో అసంతృప్తి, పాత్రలపై అపనమ్మకం. ప్రయోజనంపై అవిశ్వాసం. తెలివితేటలు రచయితకి ఆటంకమేమో ననిపించింది. కాని ఒక నిశ్చయానికి రాగలిగాను. ప్రేమ కథ మాత్రం వ్రాయకూడదని. రాజకీయ చైతన్యం ప్రబలి పోయిన యీ రోజుల్లో ప్రేమకథల ప్రచారం తగ్గింది. అవన్నీ దగా అనీ, అవి రాసేవాళ్ళు సమాజానికి శత్రువులనీ. పాఠకులలో ఒక అభిప్రాయం స్థిరపడుతోందని నా కనిపించింది. ఇప్పుడు సంఘాన్ని, సంస్థలని, తెగలని, కూటాలని విమర్శించి, భూస్వామితత్వాన్నుండి బైలుదేరిన విలువల్ని హేళనచేసే కథలకే ఎక్కువ పలుకుబడి. సంఘంలోని అన్యాయానికీ, అక్రమానికీ, అధర్మానికీ కారణం 'దేవుడు', 'కర్మ' కాదు. ఆర్థిక పరిస్థితులేననీ, వాటిని నలుగురం కూడబలుక్కుని సరిదిద్దొచ్చుననీ, జనానికి తెలిసిపోయింది. పాత్రలు, తరగతులకు చెందేవా రవాలి గాని వ్యక్తిత్వం, 'ప్రత్యేకత' గలవాడు కాకూడదు. ధనికులపై ద్వేషం, బీదలపై సానుభూతి పురిగొల్పాలి. మిల్లు యజమానిని నిర్మూలించడం యీ నాటి సాహిత్యంలో 'ఫాషన్'.

ఇదంతా తప్పు. చారిత్రక, రాజకీయ పరిస్థితులవల్ల సంఘాన్ని పరిశీలించి, సంస్కరించడం కళ పనికాదు; కావాలంటే దానికోసం

వ్యాసాలు వ్రాయండి. ఉపన్యాసాలివ్వండి. ఉద్యమాలు లేవదీయండి కాని, 'కథల్లోకి' దించకండి బాబూ అని నా బోటిగాడు మొరెట్టుకుంటే వినేదెవరు? నా కథలు నలుగురూ చదవాలంటే యీరకం సామాజిక ప్రయోజనంతో కూడుకున్న కథలు వ్రాయాలి. లేకపోతే, వ్రాయడం మానుకుని యే ఖళ్ళీనో మేష్టరుగా ప్రవేశించాలి. నాకంటె ముందుగానే అపని సినిమాలు చేస్తున్నాయి గనుక, ప్రేమ తత్వంవల్ల పిల్లలు పాడవుతారన్న భయం ఎవ్వరికీ లేదు.

ప్రేమకథ వ్రాయకూడదన్న నిశ్చయానికి రాగలిగినా, సామాజిక నిర్మాణాన్ని చిత్రించే కథలని గురించి అనుమానాలు రాసాగాయి. వ్యక్తులు, రాజకీయ ఆర్థిక పరిస్థితులకు లొంగిపోయి, కీలు బొమ్మలైన పక్షంలో, వారి ప్రవర్తనకి వారు బాధ్యులు కారు; సమాజం అవుతుంది. అట్లాంటప్పుడు మంచి చెడ్డలకు, నైతిక విలువలకు స్థానమే వుండదు. బాహ్య ప్రపంచంలో శక్తులకు లొంగిపోకుండా, వాతావరణానికి అతీతం కలిగినప్పుడే, వ్యక్తిగతమైన నీతి ప్రస్తావనకి తావుంది. ఇల్లా అనుకోడం కూడా భూస్వామితత్వపు నాగరికత లక్షణమేనంటే నేనేం చేసేది ?

ఈ రకం ఆలోచనలోపడి కొట్టుకొంటూండగా, తక్షణం బైలుదేరి రమ్మని కరుణాకరం దగ్గరనుంచి టెలిగ్రాం వొచ్చింది. నన్నెందుకు రమ్మన్నాడో చటుక్కున స్ఫురించకపోయినా, నా కర్థమైన ట్లనిపించింది. నన్ను రమ్మన్న కారణం ఏమిటో సరిగ్గా నిర్ణయించి చెప్పగలిగితే, ప్రేమ కథాసాహిత్యానికీ, సామాజిక కథాసాహిత్యానికీగల తారతమ్యానికి నే కట్టిన విలువల ఔచిత్యం, పాఠకులే పోల్చుకుంటున్నారన్న ఆశతో, యీ రచన సాగిస్తున్నా.

కొత్తరకం కథాసాహిత్యాన్ని ఉపాసించేవారు కరుణాకరాన్ని నాయకుడుగా అంగీకరించొచ్చు ? మిగతా విషయాల మాటటుంచి, అతను చాలా బీదవాడు. బీదతనానికి సంబంధించిన, అణకువ, నమ్రత, భయం, సిగ్గు మొదలైనవి అతనిలో ఉన్నాయి. పది

సంవత్సరాలనాటి మాట—అతనూ. నేను కాలేజీలో చదువుకున్నాం. హాస్టల్లో మా పక్కగదిలో ఉండేవాడు. హాస్టల్ ఖర్చంతా, ఏదో నలుగురు స్నేహితులం భరించే వాళ్ళం— ఎక్కువ భారం కామేశం మీద పడేది. కామేశం పెద్ద స్థితిపరుడు— సరదాకోసం చదువుకునే కులాసా పురుషుడు, మంచి టెన్నిస్ ఆటగాడు. టెన్నిస్ కోసం కాలేజీ చదువనే వాడు. భాగ్యానికీ. టెన్నిస్ ఆటకి ఏదో సంబంధం ఉన్నట్లనిపిస్తుంది. కరుణాకరం దుస్తులు, సినిమాలు, నాటకాలు టిఫిను—అన్నీ అతనే ఆదుకునేవాడు. కృతజ్ఞతని వ్యక్తం చేసే భయభక్తులు కనబరిచినా కరుణాకరం కామేశాన్ని స్తోత్రం చెయ్యడం కాని, అతనన్న దానికల్లా తందానతానా అనడం—మొదలైన మానసిక బానిసత్వాన్ని సూచించే లక్షణాలని ప్రదర్శించే వాడు కానట్లే నాకు గుర్తు కరుణాకరం క్లాస్ పరీక్షల్లో ఫస్టు మార్కులు తెచ్చుకునే వాడు— బీదవాళ్ళు క్లాస్‌లో ఫస్టుగా మరి— అసలా కారణంవల్లనే, అతన్ని మేం తొందరగా మరిచిపొయ్యామేమో ననిపిస్తుంది. నేనా సంవత్సరం ఫేలయ్యాను. వాళ్ళిద్దరూ ప్యాసై, పై చదువులకి పట్నం వెళ్ళారు. మా మార్గాలు విడిపొయ్యాయి.

ఏడెనిమిది సంవత్సరాలవరకూ మేం మళ్ళీ కలుసుకోటం పళ్ళేదు. మనదేశం పెద్ద విస్తీర్ణం కలిగి ఉండడం వల్ల కలిగే అనర్థాలలో స్నేహితులు కలుసుకోలేక పోవటం ఒకటి. చదువుకునే రోజుల్లో స్నేహాలు శాశ్వతమనీ, ఎప్పుడూ అంతా కలిసి ఒకచోటనే ఉంటామనీ అనుకుంటూ, సెలవల్లో ఉత్తరాలకోసం ఇరవై పేజీల ఎక్సర్‌సైజ్ పుస్తకాలని ఖర్చు పెడుతూ ఉండేవాళ్ళం. తరవాత, తరవాత, స్నేహితుల కలయిక మరో లోకంలోనేమో అనిపించేటట్లుగా పరిణమించింది. అంతేగాదు. వాళ్ళంతా ఏమయ్యారో వాళ్ళ జీవితాలు ఏ విధంగా పరిణమించినవో ఊహించేటందుకు కూడా వ్యవధి ఉండేదికాదు. ఏమిటో జీవితంలో ప్రధానమైన సమస్యలన్నీ ఒక్కసారిగా యెవ్వనా న్నెదుర్కొంటాయి. ఓ మూల స్నేహాలు, చుట్టరికాలు, బాంధవ్యాలు, మర్యాదలూ; మరో ప్రక్క

సౌందర్యోపాసన, ప్రేమ, ఆదర్శమూర్తి, స్వప్న జగత్తు, ఇంకా సంఘముతో పోటీపడి జీవనోపాధికై ఉద్యోగాన్వేషణ పెద్దల సలహాలు, విమర్శలు, తీర్పులు—ఎవరి నీడ వారికే భయమేస్తుంది— నీడలు పొడుగ్గా ఎదిగిపోతున్నట్లు, వార్ధక్యంలో నిజంగా ప్రశాంతత, హాయి ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా కొందరు వ్యక్తుల జీవితానుభవ నిర్మాణం మనం ఊహించినట్లుగా సాగిందీ లేనిదీ— పర్యవసానం తెలుసుకునే అవకాశం వార్ధక్యానికుంది.

మాదో పదెకరం ఇనామ్ భూముంది. అది కాస్త కవులుదారుడికి భుక్తం కాకుండా, అమ్మెయ్యమని శ్రేయస్కాముల సలహా. మంచి చెడ్డలను, ప్లీడర్‌గారి నోటంటే విందామని హయగ్రీవం గారిని పట్నంలో కలుసుకున్నాను. ఆయన దగ్గర కామేశం ఎప్రెన్టిస్‌గా ఉంటున్నాడు. నన్ను చూడగానే ఆప్యాయంగా కౌగిలింతతో ముంచేశాడు. ఎక్కడికి వెళ్ళడానికి వొల్లకాదనీ తన దగ్గరే ఉండాలనీ, తన కార్లో ఎక్కించుకునీ తీసుకుపోతున్నాడు. నర్సింగ్ హోమ్ దగ్గర దిగాం. తిన్నగా లోపలికి తొమ్మిదో నెంబరు గదిలో కెళ్ళాం. వరండాలో ఉన్న రెండు పేము కుర్చీలని లోపలికి తనే మోసికెళ్ళి నన్ను ఒకదాంట్లో కూలవేశాడు.

"మేలుకోవమ్మా, మహారాణీ— నేను చెబుతూండే వాణ్ణె— ది కమింగ్ ఆథర్— ప్రసిద్ధ రచయిత..." అంటూ కామేశం నా భుజాన్ని నలిపేశాడు. మంచం మీద పరున్న వ్యక్తి పసుపు పచ్చరగ్గు కాస్తదించి మా పక్కకు తిరిగి చూసింది.

మా గృహిణి— ఇది మా గృహం కాదు కాబట్టి, నర్సింగ్ హోమిని" అని నవ్వటం సాగించాడు కామేశం. ఆమె రెండో చేతిని రగులోంచి పెల్లగించి నమస్కారం చేసింది. చేతికి ఎర్ర రిబ్బను రిస్టువాచ్, రెండోచేతికి ఎర్రప్లాస్టిక్ గాజు, తలకి ఎర్రసిల్కు మఫ్లర్, 'జ్వాల ఆకారంలో ఎర్రబొట్టు, పల్చటి ఎర్రటి పెదవులు నిరసించి కరుగుతున్న సంధ్యాదేవిలా, మంచం అంతటా పాతబడి ఎరుపెక్కిన బంగారంలా వ్యాపించి వుంది కామేశం భార్య.

జబ్బుతో మంచానపడిన స్త్రీలు నా కెందుకో అందంగా కనిపిసారు. ఒకరకం అస్వస్థత ప్రతివారికీ అప్పుడప్పుడు కలుగుతుండాలని నా వుద్దేశం. అస్వస్థత శరీరాన్ని కడిగి శుభ్రపరుస్తుంది—మనస్సుని పవిత్రం చేస్తుంది; ఉద్రేకాలని సుడిగుండంలో తిప్పి, స్వప్నంలో కదులుతున్న ఉపనదిలా ప్రవహింపజేస్తుంది; కాంక్ష, కామం, మమకారం—అన్నీ శిఖరం తాకిడికి విడిపోయిన నల్లమేఘాలలాగా, చీకటి హృదయాలని వికాసంతో పొడుచుకొని, విడిపోయి, తీయటి వర్షంగా కళ్ళలో పడి, తడితో మెరుస్తాయి. ఆకాశం వాంఛతో ఎగిరిన కెరటంలోని నీలం ఆమె కళ్ళ కింద విశ్రమించింది. రేఖలు రేఖలుగా, పాయలు పాయలుగా, కనురెప్పల కింద పచ్చగా ప్రాకులాడతూ, నీలం తెల్లబడి, పళ్ళవరసలోకి జారింది.

"అల్లా తెల్లబోతావేం—నీకు పెళ్ళాంవుంటే ఇలాంటి జబ్బు రావా లనుందా యేం—" అని కామేశం భుజం చరిచాడు. నేను అదిరిపడ్డాను. అస్వస్థతలోని అందం చూడగల్ను కాని, వ్యాధిగ్రస్తులను పరామర్శ చెయ్యడం నాకు చేతగాదు. అందులో స్త్రీలను ఎట్లా పలకరించటం ?

"ఏం జబ్బు—చెప్పకో—" అన్నాడు కామేశం.

అమాయకంగా తల తిప్పాను.

"మనిషి చిక్కని జబ్బుకి, కావల్సింది విశ్రాంతి చికిత్స—రెస్ట్ క్యూర్."

కామేశం నా వినోదం కోసం మాట్లాడుతున్నాడో, లేక మనిషి ధోరణే అంతో తెలీదుకాని ఆ వాతావరణంలాగే ఆ సంభాషణ కూడా అతిశయోక్తిగా, అసహజంగా కనిపించింది.

ఆవిడ లేచింది. బ్రెడ్, కాఫీ కప్పు ట్రేలో అమర్చి, తీసుకొచ్చి నా ముందు పెట్టింది.

"మీ రచనలు అప్పుడప్పుడు చదువుతూంటాను" అంది.

"కొంపలు తీసే కథలు వ్రాయడం ఎప్పటినుంచి మానేస్తున్నావు?" అని కామేశం నవ్వడం సాగించాడు.

కథలు చదివి కొంపలు తీసుకోడానికి సాహసించే వ్యక్తులుంటే, రచయితకి సంఘంలో గౌరవప్రదమైన స్థానం లభించి వుండేదని లోపల అనుకున్నాను.

"నిర్మొహమాటంగా, ఖచ్చితంగా చెప్పడం అవసరమంటాను. ఎవరి కొంప వారు తీసుకునే ధైర్యం లేనప్పుడే, యితరుల కొంపలు తియ్యటం జరుగుతుంది. ఔనంటారా?" అన్నది ఆమె. నా కప్పట్లో ఆ వాక్యం బాగా అర్థం కాకపోయినా, ఆమెపై గౌరవం హెచ్చింది.

"ఆయన కథల్లో ఎంతో అనుభవం ఉంది" అన్నది ఆమె. కాస్త నమ్రతతో గర్వం సూచించాను. కుర్చీలోంచి లేచాను కూడా. స్త్రీ నా రచనలను మెచ్చుకోటం కొత్త అనుభవం.

"తప్పు. ప్రేమంటే అనుభవం లేనివాడే మంచి ప్రేమకథలు వ్రాయగలుగుతాడు. అపూర్వమైన అనుభవం పొందినవాడు, దాన్ని యితరులతో పంచుకోడం అసహజం. అనుభవం కోసం ప్రాకులాడేవాళ్ళే అసందర్భపు రచనలు సాగించడం..." అనేసి, కామేశం కుర్చీలు మండువాలోకి జేరేశాడ.

"కామేశం! నువ్వు — సారస్వత విమర్శకి పూనుకోగూడదూ!" అని అడిగాను.

"జీవిత విమర్శకి తట్టుకున్న తర్వాత, సారస్వత విమర్శ" అన్నాడు పైప్‌లోకి పొగాకు అమర్చే తతంగం జరుపుతూ.

"సుగుణా— నువ్వూ ఇల్లా వొచ్చి కూర్చో" అని కేకేశాడు. సుగుణని చూసిం తర్వాత, కామేశాన్ని మరింత దగ్గరగా పరిశీలించాలని పించింది—అందమైన స్త్రీ భర్తకి పెళ్ళాం తాలూకు అందం కాస్తంత పట్టుకుంటుందన్నట్లు.

ఎత్తు నుదురు, ఎగదువ్విన మధ్యపాపిడి జుట్టూ, పెద్ద ముక్కూ, బలమైన గుండ్రటి పెదవులు. తీక్ష్ణమైన ప్రాచీన మానవత్వాన్ని, పురుషత్వాన్ని సూచిస్తున్నాయి.

సుగుణ జబ్బు ఫలానా అని వైద్యులు నిర్ణయించలేకపోయ్యారుట. స్థలం మార్పు, విశ్రాంతి వుంటే తేరుకుంటుందిట. దేన్నుంచి తేరుకోడం అని అడగాలనిపించింది. ధైర్యం లేదు. కామేశం స్థితిపరుడన్న విషయం నేను మరిచిపోలేదు. మనస్సు శరీరాన్ని కలవరపెడుతుంది; శరీరం మనస్సును చికాకుపరుస్తుంది. ఆ రెంటి సమన్వయం పరిపూర్ణారోగ్యం. దానికి విశ్రాంతి, స్థలం మార్పు అవసరం. ఈ రెండూ డబ్బున్నవారికే సాధ్యపడతాయి. ఆ విధంగా, నాకు నేను సమాధానం చెప్పుకున్నా.

సుగుణ స్నానం చేసి వచ్చి స్తంభానికి కాళ్ళు ఆనించికూర్చుంది. బోర్డర్‌లేని తెల్లచీర, తెల్లవులెన్ మఫ్లర్ తలకి చుట్టుకుంది చెట్ల ఆకుల మధ్యనుంచి ఎండ కిరణాలుగా నుదుటి మీదపడి, కనురెప్పల నీడల్ని తీగలుగా బుగ్గలమీదికి జారుతున్న దృశ్యం—కిరణం ఆమెగా అంత మయినట్లు—నే నెప్పుడూ మరిచిపోను.

"తుదకి నా వ్యాధి ఏమని నిర్ణయించారో—" అంది సుగుణ.

"భాగ్యవంతులకి ఒకటే వ్యాధి— అమితితమయిన తీరిక" అంటూ కామేశం లేచి ఆవరణ తిరిగి, రకరకాల పువ్వులు కోసుకొచ్చి ఆమె కిచ్చాడు. అతివయ్యారంగా ఆమె వాటిని జడలో అమర్చుకుం టోంది— పువ్వుల్తో పూజించడమంటే అదే కాబోలును.

"చూశావా ఎంత అందమయిన జబ్బో!" అన్నాడు కామేశం కాస్త హేళనగా. అతను నా వినోదం కోసం మాట్లాడుతున్నట్లు ఆమె గ్రహించినట్లులేదు, కళ్ళు కోపంతో ఒక్కసారి ముడుచుకున్నాయి.

"కోపమా సుగుణా— ఆడాళ్ళకి హాస్యం, సరసం తెలీదు. లోపలి కెళ్ళి పడుకో, ఇక్కడ ఎండ" అని ఆమె చెయ్యి ఆప్యాయంగా చరిచి, లేవదీసి గదిలోకి నడిచి వెళ్ళాడు. వారి అన్యోన్యానికి నా వళ్ళు పులకరించింది. కళ్ళలోకి రానున్న తడిని రుమాలుతో తుడిచి వేశాను. నిండైన అందమయిన ప్రేమలో విషాదం వుంది కాబోలు. భార్యాభర్తలు కాకుండా నొక పురుషుడు ఒక స్త్రీ అయివుండి అంత అన్యోన్యంగా

వుంటే, అదొక శృంగార కావ్యం. వివాహం పూర్తికాని కావ్యంగా మారుస్తుంది ప్రేమని.

వెడతానని లేచాను. భోజనం చేసి, సాయంత్రం వెళ్ళమని బలవంతం చేశారు. నాకు మరోపని లేకపోతే, సత్సంగ్ హోములో మరోవారం వారితో వుండమన్నారు. సుగుణకి గుండె నీరసంట— సంపూర్ణమయిన విశ్రాంతి కోసం అక్కడ వుండటం డాక్టర్ల ఆదేశం. నౌకర్లు, చాకర్లు వంటవాళ్ళు - దివాణంలా వుండే వారి కాపరంలో, ఆమె పడే శ్రమ ఏమిటో నాకు అర్థం కాలేదు. శరీర శ్రమ కాకుండా వేరే మానసికమయిన శ్రమ లుంటాయి కాబోలు. ఆ శ్రమ మనోవ్యాధికాదు, చిక్కులవలన ప్రాప్తించింది కాదు, పరిపూర్ణ తృప్తి నుండి జనించే ఒక అసంతృప్తి కాబోలు. అమితానందంలోని వ్యాకులత, తన్మయత్వంలోని చైతన్యం; అప్రమత్తతలోని జిజ్ఞాస.

మధ్యాహ్నం కాలక్షేపానికి ఫోటో ఆల్బమ్ తీశాడు కామేశం. కుటుంబ వ్యక్తుల ఫోటోలు, బాల్యంలోవి, వివాహ సందర్భంలో తీసినవి, హాస్టల్ ఫోటోలు. వాటిల్లో పాత స్నేహితులు, ఎవరెవరు యిప్పుడు ఎక్కడెక్కడున్నది చెప్పుకుంటూ గడిపాం.

"నా పెళ్ళికి నువ్వూ, కరుణాకరం తప్ప, యిందులో ముఠా అంతా వచ్చారు తెలుసా ?" అన్నాడు కామేశం.

"నేను వద్దా మనుకున్నాను, ఆ రోజుల్లోనే నాకు ఉద్యోగం ఇంటర్వ్యూ ఒకటి తగులబడింది— కరుణాకరం ఎందుకు రాలేదు ? ఎప్పుడూ నీతో వుండేవాడుగా, ఇప్పుడేం చేస్తున్నాడో."

"ఇప్పుడంత తరచు రావటం లేదు. ఏదో న్యూస్ పేపరాఫీసులో పని చేస్తున్నాట్ట. అప్పుడప్పుడు ఉత్తరాలు వ్రాస్తూంటాడు" అన్నాడు కామేశం.

"పోనీలే— తెలివిగలవాడయినందునకు ఏదో ఉపాధి దొరికింది పాపం..." అంటూ సానుభూతి ప్రకటించాను.

"మంచివాడు- ఇంక పెళ్ళి కావడం మిగిలింది" అన్నాడు కామేశం.

"మంచితనానికి పెళ్ళి తగిన శాసా ఏమిటి ?" అని సుగుణ నవ్వింది.

నాకు నవ్వు వచ్చింది, కాసేపు ఆపుకున్నాను కాని, కామేశం గూడా విరగబడి నవ్వేశాడు.

"ఆడాళ్ళకి హాస్యం, సరసం తెలీకపోవడం, వోవిధంగా మంచి దేనేమో—" అని యింకా నవ్వడం సాగించాడు.

ఇంతలో సుగుణ లేచివచ్చి కామేశం చేతిలోని ఆల్బమ్ మూసేసి లాక్కుంది.

"ఎటేనా షికార్ పోదాం—ఇక్కడేం బావుండలేదు."

నర్స్ డాక్టర్‌గారితో చెప్పి బైటకు వెళ్ళడం మంచిదని సలహా యిచ్చింది. నేను, కామేశం వెళ్ళి డాక్టరుతో మాట్లాడి ఒప్పించాం. అట్లా షికార్లు తిరిగితే నర్సింగ్‌హోం మెందుకని విసుక్కున్నా, డాక్టర్ లోకానుభవం కలవాడు.

ముగ్గురం కార్లో షికారు బైలుదేరాం. మధ్యలో దిగి "నే వెడతా" నని సెలవు తీసుకున్నా, సుగుణ కెట్లా వున్నదీ ఇంటి కెళ్ళిం తర్వాత తెలియపరచమన్నాను.

"స్నేహితులందరికీ సానుభూతి తెలిపినందుకు థాంక్ చేస్తూ, కరుణాకరం పేపర్లో ప్రకటిస్తాలే" అన్నాడు కామేశం. ఇద్దరం నవ్వుకున్నాం.

కారు దూరంగా వెళ్ళింది. నేను దానికేసి చూస్తూ అలానే నిలబడ్డా. సుగుణ బహిరంగంగా పదిమందిలోనూ వున్నప్పుడు తప్ప తీక్షంగా జీవించలేదు. ఏకాంతం ఆమెకి తగ దనిపించింది. ఆమె తేరుకొనేటందు కుంద వల్సింది నర్సింగ్ హోమ్‌లో కాదు. రైల్వేస్టేషన్‌ప్లాట్‌ఫారంపైన.

ఇంతకీ నేను చెప్పదల్చుకున్నది కరుణాకరం గురించి. ఇంతగా కామేశం గురించి వ్రాయడానికి రెండు కారణాలున్నాయి. కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచిం తర్వాత స్నేహితులు కలుసుకున్నప్పుడు, వారి మనస్తత్వాల స్వరూపం విశదం చేసుకుందామన్నది మొదటిది. రెండోది కామేశాన్ని, సుగుణనీ కలుసుకుని ఉండకపోతే, కరుణాకరం ఆంతరంగిక విషయాలలో నాకు పరిచయం, కొంత వరకూ జోక్యం లభించికపోయేదన్నది.

నర్సింగ్ హోమ్ ఘట్టం జరిగిన ఒక ఏడాది తర్వాత అనుకోకుండా పట్నంలో మందులషాపులో కరుణాకరాన్ని కలుసుకున్నా. కంఠం మండుతుంటే త్రోట్ పిల్స్ కోసం షాప్‌లో కెళ్ళాను. కరుణాకరం నన్ను వెంటనే గుర్తుపట్టాడు – రెండు క్షణాల తర్వాతగాని, ప్రతి మందహాసం చెయ్యలేక పొయ్యాను. ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకంటూ నా రెండు చేతులూ తన చేతుల్లోకి తీసుకొని సంతోషం వెలిబుచ్చాడు. మనిషి బాగా ఎత్తరిగా కనిపించాడు. చదువుకునే రోజుల్లో మాదిరిగా అంత సన్నంగా లేడు. జుట్టు, నుదుటిమీద మూలల్ని కాస్త పైకి జరిగింది. మధ్య పాపిడి తీసి వెనక్కి దువ్వినా, కాడల్లాగ వెంట్రుకలు ముందుకి ఒత్తుగా పడుతున్నాయి. చదరంగా, బలంగా కనబడింది మొహం. ఎడం బుగ్గ కిందుగా మచ్చ. క్షవరం చేసుకోక పోవడం మూలాన కాబోలు, స్ఫుటంగా కనబడటంలేదు. నవ్వులో కొత్తదనం, అమాయకత్వంలోని స్వచ్ఛమైన సంతోషంవున్నా కళ్ళల్లో కలత కనిపించింది—మందులన్నీ సంచీలో పెట్టుకున్నాడు.

“ఎవరు మందిస్తున్నారు ? రోగివి నువ్వే రావాల్సి వచ్చిందా మందుకి?” అనడిగాను.

కరుణాకరం నవ్వేశాడు, ‘నాకేంజబ్బు. నాక్కాదు. చెప్తారా, కార్లో మాట్లాడుకుందాం.”

త్రోట్‌పిల్స్ తీసుకున్నాను. అతని కోటిచ్చి నేనొకటి చప్పరిస్తూ

బైట సిద్ధంగా ఉన్న కార్లో ఎక్కాం. కరుణాకరం డ్రైవ్ చేస్తున్నాడు. ఇతనికి కారెక్కడిదా అనుకుంటున్నా. ఆకార్ని యిదివరకెక్కడో చూసిన జ్ఞాపకం. నా మనసులో భావాల్ని తెలుసుకున్న వాడిమాదిరి అతనే

'నాకార్ రెక్కడి దనుకుంటున్నావ్—అవునా? ఇది కామేశంది. అతనికి జబ్బుచేసింది – నీరసించి పొయ్యాడు. ఎక్స్‌రే డయాగ్నోసిస్ టి. బి. అని తేల్చింది. మూడునెల్ల నుంచీ శానిటోరియమ్‌లో ఉంటున్నాడు నేనొచ్చి నెలరోజులైంది. అతనికేమీ ప్రొద్దుపోక దిగులుగా ఉంటోందనీ, నన్నొచ్చి ఆదుకోవల్సిందనీ వ్రాశాడు. నిజంగా అతని అవసరానికి నేనుండకపోవడం అన్యాయంగా తోచింది."

"కారు నిలిపి, యిప్పుడే ఒస్తానుండమని షాప్‌లో కెళ్ళాడు. అతను చెప్పిన వార్తల్ని అవగాహన చేసుకుంటున్నాను.

అతను చివర చేసిన వ్యాఖ్యానం యొక్క అంతరార్థం నాకు పూర్తిగా బోధపడినట్లులేదు. అయిష్టమయిన త్యాగం చేస్తున్నట్లుంది. ఈ విషయం ఒదిలేసి టి. బి. గురించి ఆలోచన సాగించాను. చిత్రం! టి. బి. యవ్వనంలో ఉన్నవారినీ, భాగ్యవంతుల్నీ పట్టుకుంటుంది. ఆ క్రిములు దుమ్ములో ఉంటాయనీ, దాన్ని పీలిస్తే సంక్రమిస్తుందని అంటారు. కామేశానికి దుమ్ముపీల్చే కర్మమేం? అతనికి రోడ్డుమీద నడవవలసిన అగత్యమే లేదు. ఎప్పుడూ కార్లోనేకదా తిరిగేది. పోనీ, వంశ పారంపర్యంగా సంక్రమించే టి బి. కి లొంగిపోయ్యే శారీరకరుగ్మత ఉందేమో అనుకుందామంటే, అతని కుటుంబంలో ఎవ్వరికీ టి. బి. చరిత్ర ఉన్నట్లులేదు.

అయితే సుగుణ జబ్బు ఎట్లా ఉంది?

కరుణాకరం చక్కావచ్చాడు. "ఇంక తిన్నగా శానిటోరియమ్‌కే" అని కారు పోనిచ్చాడు. బ్యాగ్‌లో టొమాటోసాస్, బ్రెడ్, క్రీమ్ క్రాకర్— ఉన్నాయి. వాటివాటి ధరలు. అవీ మాట్లాడు కుంటున్నాం. ఇంతలో శానిటోరియమ్ కొచ్చేశాం.

క్షయరోగు లుండేందుకు పెద్దభవనం ఉంది. దానిచుట్టూ ప్రత్యేక సదుపాయాలు చేసుకునే రోగులకు, ఒక అరడజను చిన్న చిన్నవి రెండేసి గదులుగలవి— బంగ్లాలున్నాయి. చివరిదాంట్లో ఉంటున్నాడు కామేశం. కారు ఇక్కడ నిలవలేదు. రెండుమూడు ఫర్లాంగుల దూరంలో, సంసారాలవాళ్ళుండేందుకు వేరే ఇళ్ళున్నాయి. ఆ ఆవరణాన్ని "సంతోషి" కాలనీ అంటారుట. అక్కడ దిగాం. ఇద్దరు నౌకర్లు కార్లోసరుకు లోపలికి చేరేశారు. వంటాయన శంకరయ్య ఉన్నాడు. అమ్మగారు అప్పుడే శానిటోరియమ్ కెళ్ళారని చెప్పాడు. నాముందు పత్రిక పడేసి, కరుణాకరం క్షురకర్మ ప్రారంభించాడు. శంకరయ్య కాస్త కోకో, బ్రెడ్ తీసుకొచ్చాడు.

"ఈ పూట యిక్కడే భోజనం" అన్నాడు కరుణాకరం.

"మొన్న పత్రికలో నువ్వురాసిన "అపరాధం" చదివాను, అప్పుడే నీకు ప్రొఫెషనల్ టచ్ వచ్చేసింది' అన్నాడు.

"అది మెచ్చుకోదంకిందే వస్తుందా ?"

"చాలా శిక్షణపొంది, ఉద్రేకాన్ని స్వీయంపై కేంద్రీకరించకుండా, పరకీయం చెయ్యగలగడం సిద్ధహస్తుడి లక్షణం అనుకుంటాను. నా కంతటి డిసిప్లిన్‌వుంటే ఎంత బాగుండును ! ఇంతకీ, ఊహలో కాకుండా జీవితంలో శిక్షణ వుండాలి. ఊహలో అందరం వేదాంతులమే—"

కరుణాకరం స్వగతంగా చెప్పుకుపోతున్నాడు.

"ప్రస్తుతం ఏదేనా పత్రికకి పుస్తక సమీక్ష చేస్తున్నావా ? అనడిగాను.

"పత్రికలకి వ్రాయడంతో భుక్తి గడవడంలేదు. ఏ పత్రికలోనేనా జేరదామంటే, పత్రికలన్నీ రాజకీయాలకి ముడెట్టుకు కూర్చున్నాయి. ఏ రాజకీయవాదం సమ్మతం కానప్పుడు భావదాస్యాని కొడిగడితేగాని, భుక్తి గడవదనుకో. అందుచేత విడిగానే సంప్రదాయంపై వ్యాసాలూ, నువ్వు అనుకున్నట్లు సమీక్షలూ వ్రాస్తూ రోజులు వెళ్ళబుచ్చుతున్నాను. సమయానికి కామేశం ఆదుకుంటూనే వున్నాడు."

క్షురకర్మ ముగిసింది. బుగ్గకింద మచ్చ. పచ్చగా మెరిసే గడ్డం లోంచి నీలంగా, మొహాన్ని వెలిగించింది. కరుణాకరం కళ్ళల్లో దైన్యం వుంది—— కాని పెదవులు నవ్వడానికి సిద్ధంగా వున్నట్లుందం చూస్తే అది తెచ్చి పెట్టుకున్నదేమో ననిపించింది. యవ్వనం వెళ్ళిపోయేటప్పుడు అవయవాలకి, పరిపూర్ణతకీ, కొంచెం కరుకు తనాన్ని ఇస్తుంది కాబోలు. ఆ రెండూ అతనిలో వున్నాయి. అతను స్నానానికెళ్ళాడు. బల్లమీద సుగుణ, కామేశం తీయించుకున్న ఫోటో వుంది. దాని కింద, ఆగష్టు 15, 1947, అని వుంది—— సుగుణ ఫోటోలోకంటే, బయటనే చూడ్డానికి బాగుంటుంది చర్మంలో మెత్తదనాన్ని, నుదుటిమీదా, చెక్కిళ్ళ మీదా, జ్వాలలా కదిలే రక్తపు నీడల్ని ఫోటో ప్రదర్శించలేదు.

కామేశాన్ని చూడ్డాని కెళ్ళాలంటే భయమేసింది. క్షయవ్యాధిని గురించి బోలెడు గాథ లున్నాయి. దాని దశలు—— ప్రారంభం' ఔన్నత్యం, పరిమితి, పతనం —— వొక ప్రాచీనయుగం నాగరికత చరిత్రలాంటిది. దానికి యవ్వనంపైననే మోజు —— దానికి శారీరకానుభవం, కామం, ఆకలి, శృంగారం, వినోదం, సంతోషం, సంపద కావాలి. ప్రేమలా అది గుడ్డిది. వివక్షతలేకుండా మూర్ఖంగా వ్యక్తిని కామిస్తుంది ప్రేమలాగే ప్రాణాన్ని త్యాగంగా కోరుతుంది. అనుభవంతో తీక్షత తగ్గినట్లు వుండిపోతుంది. పోయినట్టుపోయి వొచ్చి వుంటుంది. మనిషిలో రహస్యమందిరాలని కూకటి వేళ్ళతో, జీవం అడిలోవేసిన పునాదుల్ని సహితం పెల్లగించి, ప్రతి అణువునూ తరచిచూసి, ఆవరించి, జీర్ణించుకుని, పీడించి చంపేస్తుంది. దానిష్టం-వొక్కొక్కప్పుడు-"ఫో అల్పుడా—— నువ్వు నాకు తగవు!" అన్నట్లుగా, మహాశక్తిలాగా, చెలగాటంతో కవ్వించి వెక్కిరించి వెన్నుమీద తాపుతన్ని, అధోలోకంలోకి అస్థిపంజరాన్ని గిరవాటెట్టి వెళ్ళిపోయి, మరి రాదు. టి. బి. శృంగార కావ్యం; పురుషుడు దాని ఆటవస్తువు పావుల్లతుకులు సంతానం.

అతను స్నానంచేసి వొచ్చి నన్ను స్నానాని కెళ్ళమని తువ్వాలు

సోపు తెచ్చాడు. స్నానంచేసి వొచ్చాను. పైజామా, లాల్చీ. పైన తువ్వాలు వేసుకుని, బైటికి నడిచాం.

కామేశం పడక్కుర్చీలో కూర్చుని ఉన్నాడు. సుగుణ వెనకాల స్టూల్‌మీద కూర్చుని, రుమాలుకి ఉడుకులాం రాచి అతని నుదుటిమీద తుడుస్తోంది. కేన్‌సోఫా ముందుకు లాగి మమ్మల్ని కూర్చోమంది. కరుణాకరం టెంపరేచర్ చార్టు చూస్తున్నాడు.

నన్ను చూడగానే, కామేశం లేచి, నా రెండుచేతులూ పట్టుగుని అటూ ఇటూ నాతో పచార్లుచేస్తూ, కుశలప్రశ్నలు వేశాడు. అతని వ్యాధి లక్షణాలు చెప్పాడు, సాయంత్రం వొక గంటసేపు మాత్రం, టెంపరేచర్ డిగ్రీలు హెచ్చుగా వొస్తూందిట, ఒక లంగ్ కొద్దిగా చెడిందిట. డాక్టర్లు చాలా ధైర్యంగా చెబుతున్నారట.

"నాకీ విషయం ఎందుకు తెలియపరచలేదు ?" అనడిగాను.

"నేనేం విఖ్యాతపురుషుణ్ణా? రాజకీయవేత్తగాను—సినీమా స్టార్‌నీ కాను నలభైలక్షల టి. బి. పేషంట్లలో నేనొకణ్ణి" అని నీరసంగా నవ్వాడు కామేశం. మొహంలో కండ పల్చబడింది. చర్మం మెదడుని అంటిబెట్టు కున్నట్లయింది—ముఖ్యంగా కణతల దగ్గర గొయ్యిలా, చర్మం సాగి, అదరడం కనిపిస్తోంది. కళ్ళు కూడా లోతుకిపోయినాయి. ఎప్పుడోగాని, దగ్గు రావడంలేదు. వేళ్ళు సన్నగా, పొడుగ్గా, కర్రపలకలో గందరించి తయారుచేసినట్లుగా, ఏదో పట్టుకోసం పెనుగులాడుతున్నట్లు, క్రౌర్యంతో వొంపులు తిరిగినాయి. నేను సానుభూతి ప్రకటించాను.

"ఎల్లా పరామర్శించాలో, బాగా రిహార్సల్ చేసుకొచ్చినట్లున్నావు పాపం. పెదవులు చప్పరించే స్థితికింకా నేను రాలేదులే—నిజంగా యిప్పుడే నాకెంతో ఆనందంగా వుంది. కుదిరిపోయింది పొమ్మంటారేమో డాక్టర్లు అని భయంగా వుంది" అన్నాడు. నాకు నవ్వొచ్చింది.

"శంకరయ్య భోజనం తెచ్చాడు. లేవండి" అంది సుగుణ.

"సుగుణ మాట తప్పించివేస్తోంది. వెనుక జ్ఞాపకం వుందా,

సుగుణది అందమైన జబ్బన్నాను—ఇప్పుడు నాది. సంతోషకరమైన జబ్బు—అంతే తేడా." అంటూ భోజనానికి లేచాడు.

పక్క సర్దడం, దుస్తుల అమరిక, గది అలంకారం—సుగుణ భర్తకి ఉపచారం, ఒక కళగా సాధించిందనాలి.

"ఇప్పుడు మీ వొంట్లో కులాసాగా వుంటోందా ?" అని అడిగాను సుగుణని. ఈ సందర్భాలకి అలవాటు కానప్పుడు, సంభాషణ అంత సర సంగా నడవదు.

"ఇప్పుడంటే ?" అన్నాడు కామేశం.

"వెనుక ఆయన నన్ను నర్సింగ్ హోమ్‌లో చూసినప్పుడు కంటె —అని భావం—నే నెట్లా కనిపిస్తున్నాను ?" అన్నది సుగుణ.

ఈసారికూడా ఏమనాలో తెలీక, అర్థంలేకుండా నవ్వేశాను. అది మరీ ప్రమాదించింది.

"నన్ను రాత్రి పగలూ కనిపెట్టుకుని, నాకు చాకిరీ చెయ్యడం వల్ల చిక్కిపోయిందనుకుంటున్నావా ?"

"లేదు, లేదు—అయిష్టంగా చేసిన చాకిరీవల్ల చిక్కిపోవచ్చు. ఆప్యాయతతో చేసిన పని ఆరోగ్యాన్ని పెంపొందిస్తుంది" అన్నాను.

"అవుతే యిప్పుడు నేను లావెక్కానంటారా ఏమిటి ?" అని సుగుణ నవ్వింది.

"రోగిని కనిపెట్టుకున్న వాళ్ళుకూడా నీరసంగా, బలహీనంగా కనబడటం సహజం. కరుణాకరం లేకపోతే నా పని ఏమైయుండేదో ! నిజంగా అతని ఋణం తీర్చుకోలేం. రమ్మని వ్రాయడంతోటే చక్కా వొచ్చాడు. సుగుణకి ధైర్యం చెబుతూ రాత్రి పగలు నన్ను కనిపెట్టుకుని తిరుగుతూ అతను చేస్తున్న సేవ అపారం. నాకు తగ్గి యిక్కడనుండి విడుదల కాగానే ఓ నెలపాటు ఏ ఊటీయో పోయి, అతనికి రెస్టు ఇవ్వాలి" అన్నాడు కామేశం.

ఇంతలోకే కరుణాకరం డాక్టర్‌తో మాట్లాడివచ్చాడు. సుగుణతో

ఇన్‌జెక్షన్ విషయం ఏదో మాట్లాడాడు. మేం వెళ్ళి భోజనంచేసి కాసేపు విశ్రమించి మళ్ళా సాయంత్రానికి రావడానికి స్థిరపరచుకుని ముగ్గురం బయలుదేరాం.

నడుస్తూన్నప్పుడు, సుగుణ ఎంత అందమైందో నేను గుర్తించ గలిగాను—వొయ్యారంగా ఉండటమేకాదు—కొంత తేవి 'పోయిజ్' కూడా ఉన్నాయి. మిలిటరీ ఉద్యోగుల్లోతప్ప మొగాళ్ళల్లో 'పోయిజ్'— నేను చూళ్లేదు, ఆరకం నిబ్బరం, హుందాతనం 'ధీమా'—వ్యక్తిత్వం— వీటి సమ్మేళనంవల్ల పక్వానికొచ్చిన శరీరలావణ్యం సుగుణది.

భోజనాలయిం తర్వాత, నా కాలక్షేపానికి, కామేశం జబ్బు వివ రాలు వాళ్ళిద్దరూ చెప్పారు. అక్కడ యితర రోగుల మనస్తత్వాలు, డాక్టర్ల అభిప్రాయభేదాలు, నర్సుల యీర్ష్యలు – ప్రాణం కోసం సంఘం పెనుగులాడుతున్న గాథ, అదంతా ఎవరు నెగ్గుతారో, ఎవరు ఓడిపోతారో నిర్ణయించలేరు.

"మేం రాత్రుళ్ళు అక్కడ పడుకోటానికి డాక్టర్ల అభ్యంతరం లేదు. కాని కామేశం వీల్లేదంటాడు. దూరంగా వుండి, తగు జాగ్రత్త తీసుకోకపోతే, టి. బి. మాక్కూడా సంక్రమిస్తుందట—అది జరిగితే, అతన్ని చూసేవాళ్ళెవరూ వుండరుట—ఇట్లా మాట్లాడతాడు కామేశం... ఏమిటి చెయ్యడం?" అన్నాడు కరుణాకరం.

"అతను చెప్పింది నాకు సబబుగానే వుంది" అన్నాను. ఎన్నెన్నో సంసారాలు అజాగ్రత్తవల్ల టి. బి.కి గురవడం జనం చెప్పుకుంటూ వుంటారు. కావల్సినవాళ్ళు ఆదుర్దాపడి, దగ్గర వుండగోరడం సహజం. ఇది నిజంగా పెద్ద సమస్యే. పరిష్కారం వ్యక్తుల సంస్కారంపై వుంది గాని, రూల్సు రెగ్యులేషన్స్, ప్రభుత్వ నిర్ణయం– యివేవీ లాభంలేదు.

"నెలరోజులు ఓపికపడితే, కామేశాన్ని హాస్పిటల్‌నుంచి విడుదల చేస్తారు. చాలా ఎర్లీస్టేజ్‌లో వ్యాధి దొరికిపోయింది... అదొక సుగుణం" అంటున్నాడు కరుణాకరం. నాకు నిద్రపట్టేసింది. సాయంత్రం టీ తాగింతర్వాత, అందరం స్నానాలుచేసి శానిటోరియంకేసి బయలుదేరాం.

కామేశం వ్యాధి పూర్తిగా కుదిరిపోయిం తర్వాత, అతను ఏమేం చెయ్యదల్చుకున్నాడో చెప్పడం సాగించాడు. ఆ ప్రస్తావన అతనికెంతో సంతోషాన్నిస్తున్నట్లనిపించింది. టానిక్స్, ఫ్రూట్స్ ఏవేం తింటాడో, ఎంత వైట్ పెరుగుతుందో ఏయే వూళ్ళల్లో, ఎన్నెన్ని రోజులుంటాడో—ఒక ప్రణాళిక తయారుచేశాడు. శంకరయ్యకి బట్టలు, గడియారం కొనిస్తానన్నాడు. కరుణాకరంకి ఎన్సైక్లోపేడియా బ్రిటానికా బహుమానం చేస్తానన్నాడు. బొంబే వెళ్ళి సుగుణకి పెరల్ నెక్లెస్ కొనాలన్నాడు. కాగితంపై యీ వూళ్ళ మార్గాలు పటంగా గీసి చూపించాడు. ఖర్చుల జాబితా తయారుచేశాం.

"మరి నీ కేమివ్వను?"

"నా కెందుకూ యివ్వడం? నేనేం చేశాను?" అన్నాడు.

"నన్ను చూడ్డానికొచ్చావు పాపం. చిరకాల స్నేహితుడవు. సంతోషాన్ని వెలిబుచ్చుతూ నీకూ యివ్వాలి—ఏం కావాలి చెప్పు" అని అడిగాడు. అతని ఆప్యాయం, ఆపేక్ష, ఆదరణ నన్ను కరిగించింది. అతన్ని కౌగలించుకుని, భుజంపై తల ఆనించి ఏడవాలనిపించింది. డబ్బులో అంత మహత్తుంది.

చెప్పు అని రెట్టించాడు కామేశం. నాకు వెయ్యి కోర్కెలున్నాయి. ఏమీ తోచనప్పుడు నా దగ్గర కావలసినంత డబ్బుంటే ఏవేం కొందునో వూహించుకుంటూ గంటలు గంటలు కాలం గడపగలను. కాని, ఆ సమయంలో ఫలానా వస్తువు కావాలని నిర్ధారణ చెయ్యలేకపోయాను. రోలెక్స్ రిస్టు వాచ్ని యీ మధ్య చాలా ఎడ్వర్టైజ్ చేస్తున్నారు. కాని, వంటామన శంకరయ్యకి కూడా గడియారం యిస్తున్నాడనగానే దానిమీద మోజు తగ్గింది. పుస్తకాలు: ఎన్నని అడగను! ఏవనడగను! ఎన్సైక్లోపీడియా కరుణాకరం తీసుకుంటున్నాడు. కలం? ఉండనే వుంది బంగళా కట్టించి ఇమ్మని అడగనా? అంత ఖరీదైన బహుమానం అడగటం భావ్యమా

మరి— ఎంత ధనికుణ్ణైనా ! మోటార్ కారుకూడా, ఖరీదయిన బహూ మానమే. బోన్‌చైనా (స్పెయిన్‌లో తయారైంది) టీ సెట్టు అడుగు దామన్న నిశ్చయానికి రాబోతున్నా— ఆసమయంలో అ లమారలోంచి తీస్తుండగా సుగుణ చేతుల్లోంచి పోర్సిలేన్ టీ కప్పు ట్రే సైతం క్రింద పడి, పగిలి సంగీతంపాడి నృత్యం చేసింది. అంత అశాశ్వతమయిన వస్తువును బహూమానం కోరడం దేని కనిపించింది. బహూమానమే ఒద్దను కున్నాను.

"నేను నీకు చేసెంది ఏమీ లేదు. ఇక్కడి కొచ్చింది వేరే పని మీద. రెండు రోజులపాటు కూడా ఉండటంలేదు. రేపే వెడదామను కుంటున్నా" అన్నాను.

"ఈ మధ్య కరుణాకరం యీ బెదిరింపే మొదలుపెట్టాడు" అంది సుగుణ.

"నా విషయములో బెదిరింపు లేదు. నా కిక్కడ బాగుండక కాదు సుమా, రేపో, మాపో, ఎవరి వృత్తి వాళ్ళు చూసుకోవటం తప్పదుగా" అన్నాను.

"అవుతే, ప్రెజెంట్ తీసుకోనట్లే ?" అన్నాడు కామేశం.

"రేపు వెడితే వెడుదువుగాని, ఏం ప్రెజెంట్ యిష్టమో చెప్పొచ్చుగా."

"ఏదిఅడిగితే అది యిస్తారేమిటి?" అని అడిగింది సుగుణ.

"ఓ"

"అవుతే వారికి భార్యకావాలట"

"ఎవరి భార్యట ?"

అందరం బిగ్గరగా నవ్వేశాం.

"భార్యకాదు, పోనీ పెళ్ళాం" అంది సుగుణ. కామేశం నవ్వు ఆపుకోలేకపోతున్నాడు. మంచంమీద లేచి కూర్చుని, నవ్వుని దిగమింగ డంలో, అది దగ్గులోకి దింపేసింది. కళ్ళు ఎర్రబడిపోయాయి. ఆయాసం

ఎక్కువైంది. కెరటం పై కెరటం ఎగ్రబాకినట్లుగా, దగ్గుతెరలకింద అతన్ని పీడించి, దిండ్లమీద వెల్లకిలా గిరవాటేసింది. ముగురం అతని దగ్గరగా వెళ్ళి వొళ్ళంతా సర్దుతున్నాం.

"దగ్గరగా ఉండకండి— వెళ్ళండి— దూరంగా— ఒద్దు, నే నిల్లాగే చచ్చిపోతాను కాబోలు" అన్నాడు. నా గుండెలు చివుక్కు-మన్నాయి. సుగుణం నవ్వుతూ అతని నుదుటిని తుడిచి- నాకేసి చూసి, కళ్ళు చిట్లించింది.

"ఆయన రేపు వెళ్ళరు. మరో రెండు రోజులపాటు ఉంటార్లెండి" అంది.

కామేశం కొంచెం తేరుకున్నాడు

"ఇల్లా మీదిమీదికి రావొద్దంటే, వినదు. ఎట్లా దానికేమన్నా వస్తే చూసేదెవరు?- మనం కూడా సంస్కారం లేని వాళ్ళల్లే ప్రవర్తిస్తే ఎల్లా?..." అని గొణుగుతున్నాడు.

చీకటిపడుతోంది. అట్లా తిరిగొస్తామనిచెప్పి, నేనూ కరుణాకరం నడుచుకుంటూ పొయ్యాం. ఐదు రోజుల చందమామ, చెట్లమీద మంద హాసం చేసింది. మాట్లాడకుండా, నాలుగైదు ఫర్లాంగులు నడిచివెళ్ళాం. చిన్న రాతిబండలు పడివున్నాయి. వాటిమీద కూర్చున్నాం.

"నాకో సమస్యొచ్చి పడింది—నీతో చెప్పేస్తున్నా, నాకు సలహా యివ్వాలి." అన్నాడు కరుణాకరం.

"సలహా మాటెల్లా వున్నా, తప్పకుండా వింటాను" అన్నాను. ఇతరుల స్వంత వ్యవహారాలు, ఆంతరంగికాలు వినడం ఇది మొదటిసారి కాదు. నాకు లోకానుభవం తక్కువ. నా బంధుకోటి అసలు లేదంటారు. కాని తమ స్వంత గాథలు చెప్పుకున్న వాళ్ళు అడిగేది నిజంగా సలహా కాదు, సానుభూతి. లోకజ్ఞానం వున్న వాళ్ళు అడ్డదిడ్డమైన ప్రశ్నలు అడుగుతారు. విమర్శిస్తారు. విలువ కడతారు- తీర్పు చెబుతారు. ఇవన్నీ సలహాకేం దొస్తాయి స్థూలంగా నే నది చెయ్యను. ఏ ఒకరి పరిస్థితులూ

మరి ఒకరికి పూర్తిగా సంక్రమించవనీ, అందుచేత అవగాహన కావనీ, ఏ ఒక్కరూ మరియొకర్ని విమర్శించే హక్కుగాని, అవసరం గాని లేదనీ, నా గట్టి నమ్మకం. ఇతరులను విమర్శించే వాళ్ళు తాము మంచి వాళ్ళనీ, ఆ పరిస్థితుల్లో తాము అలా చేసి వుండమనీ సూచించడంలో తమ ఆధిక్యాన్ని రుజువు చేసుకుంటున్నారని నా అనుమానం. ఈ సూత్రాన్ని నేను అంగీకరించలేను. కేవలం మంచి వాళ్ళు. కేవలం చెడ్డవాళ్ళు వుండటము అపహాజం. ప్రతి వారిలోనూ కాస్త మంచి. కాస్త చెడ్డ కలిసుంటాయి. ఆయా పరిస్థితులను బట్టి ఆయా శక్తులూ, వాంఛలూ బైటపడుతుంటాయి. చాలా భాగం మంచిగా చెలామణి అవుతున్నది. దొరికిపోని చెడ్డతనం అంటే అతిశయోక్తి కావొచ్చు. కాని సత్య దూరం కాదు, మూర్ఖత్వము. అజ్ఞానం— యివన్నీ కూడా నీతిపరుల తీవ్ర విమర్శలకి గురవుతున్నాయి. మనుషుల మూర్ఖత్వానికి మనం కోపగించుకోడాని కలవాటు పడితే, జీవితం అంతా కనుబొమ్మలు ఎగరేస్తూ, ముక్కుకోణాలు కదుపుతూ కూర్చోవలసిందే.

నాకు ప్రపంచ జ్ఞానం లేకపోవడమే యితరులు తమ విషయాలను చెప్పటానికి కారణం అనుకుంటాను. ఎవ్వరూ తమ విషయం పూర్తిగా, అంతా నిజం చెప్పరని నా అనుభవం చెబితే, అవి నమ్మలేం సరిగదా, అవన్నీ నిజమని నమ్మితే, మానవజాతిపై అభిమానం, ఆశ నశిస్తాయి. ఎక్కువ కుతూహలం కనపరచక పోవటం మంచిది. కరుణాకరం చెప్పదల్చుకున్న విషయం వినాలని చాలా కుతూహలంగా వున్నా, అది అంతగా బైటికి కనపర్చలేదు. సానుభూతితో కూడా విమర్శలో లాగానే కాస్త లౌక్యం అవసరం.

"నువ్వు వూహించగలవా !"

"నేనా— ఊహించగల్ను ! ఊహించటం కష్టంగాదు, సరిగ్గా ఊహించడం కష్టం." అన్నాను.

"సుగుణ నన్ను ప్రేమిస్తోంది. ఇంకా ముదరక ముందే, నే

నిక్కడ నుంచి వెళ్ళిపోవాలి. కామేశం వుండమంటున్నాడు. అదీ నా సమస్య" అని మౌనంలో పడ్డాడు కరుణాకరం.

నేనేమి వ్యాఖ్యానం చెయ్యలేదు. ఎన్నెన్నో దృశ్యాలు, భావాలు, ఘట్టాలు మెదడులో మెరుస్తున్నాయి. వాటిని సర్ది, సమన్వయ పరుస్తున్నా. సుగుణ వెన్నెట్లోంచి మిట్ట మధ్యాహ్నం ఎండలో కొచ్చినట్లు స్ఫుటంగా కనబడుతోంది. సుగుణ వుండవల్సింది ప్లాట్‌ఫారమ్ గాని, నర్సింగ్‌హోం కాదని, యిదివరలో నేను అనుకున్నట్లు వ్రాశాను కూడా. ఆమెలో ప్రచండ శక్తులు, సముద్రం లోతుల్ని కదిల్చే యింద్రియాల తీవ్రత, సృష్టిని వెదుకుతూ, భూమి అడుగు భాగంలో కదిలిపొయ్యే భూకంపం. పరవళ్ళల్లాగా ఎక్కడో, ఎప్పుడో ప్రజ్వరిల్లక మానవు. భూకంపం పర వళ్ళు, ఎక్కడో భూమిని చీల్చుకొని బైటపడతాయి. కరుణాకరం కాళ్ళ కింద భూమి చీలింది. అందులో అతను పడ్డాడా ?

"నువ్వామెను ప్రేమించావా ?" అని అడిగాను.

అతను వెంటనే సమాధానం చెప్పలేదు. రెండు మూడు మినిషా లైన తర్వాత మాట్లాడం మొదలెట్టాడు. "అంతా చిత్రంగా వుంటుంది. దానికి తుది మొదలు లేదు. ప్రారంభించిం దెవరో కూడా చెప్పలేను. నే వొచ్చిన రెండురోజులకి కారు రిపేరింగ్ కెళ్ళింది. నేనూ, శంకరయ్యా సుగుణ జట్కాబండి చేసుకొని వూళ్ళో కెళ్ళి వస్తున్నాము. నేను చివరగా కూర్చున్నాను. చీకటి పడింది. నా కుడిచేతి మీద ఆమె చెయ్యి పడింది. వెనక్కి లాగి అరచేతి వెంపుకి తిప్పాను. ఆమె చేతివేళ్ళు నా వేళ్ళను వెదికాయి. ఎవరి వేళ్ళు ఒంకర తిరిగి బిగించాయో. నా కిప్పటికీ జ్ఞాపకం రాదు. రెండు మూడు క్షణాలవగానే చేతిని ముందుకు జరిపి, పాదంపై ఆనించి పట్టుకున్నాను. ఆమె చెయ్యి కూడా తీసేసింది. బండి గోతుల్లో పడుతూ మెల్లగా నడుస్తోంది. లోపల ఎగిరెగిరి పడుతున్నాం. ఆ కదలి కలో మళ్ళా ఎల్లాగో మా రెండు చేతులూ కలుసుకుని, వేళ్ళు ముడి పడ్డాయి. ఆ అనుభవం నే నెప్పుడూ మరిచి పోలేను. కొండ శిఖరం మీద

నుంచి జారిపడిపోబోతుంటే పడకుండా గట్టిగా పట్టుకున్న స్పర్శ అది. బండి పెద్ద గాడిలో పడింది. ఆమె కుడిచెయ్యి నా భుజం మీద గట్టిగా అదిమింది. నేను బండిలోంచి పడిపోతానేమో అన్నట్లు గట్టిగా నన్ను ముందుకి లాక్కుంది. బండి నిల్చి మేం దిగే వరకూ నే నెందులోనోపడి కొట్టుకుపోతున్నట్లనిపించింది. మొన్నాడు ఆమెకేసి చూడలేక పొయ్యాను ఇంటికే రాలేదు. శానిటోరియంలో కామేశం గదిలోనే గడిపాను.

నేనేమనాలో ఏం చెయ్యాలో తెల్సింది కాదు ఇంటి కొచ్చినప్పుడు ఆమెతో ఏకాంతంగా వుండకూడ దనుకున్నాను. రాత్రిళ్ళు నేను శానిటోరియమ్‌లో కామేశంతోపాటు వరండాలో పడుకోవాలంటే అతను ఒప్పుకో లేదు. సుగుణ మనస్సుకి నొప్పి కలగకుండా ఆమె నుండి దూరంగా తొలగిపోవటం సాధ్యపడలేదు. ఒక రాత్రి అంతా పడుకున్న తర్వాత నాకు నిద్ర పట్టక దూరంగా వెళ్ళి చెట్టు కింద ఆకాశం కేసి చూస్తూ కూర్చున్నాను. నాకు జీవితమంటే భయమెయ్యసాగింది. సుగుణ ప్రతిమ నీడలా నన్ను వెంటాడింది. మాట్లాడకుండా నాకేసి చూడకుండా సుగుణ నా వునికిని ఆక్రమింప చేసింది. నా ప్రపంచం చుట్టూ గీట్లు గీసేసింది. నే నా వాతావరణం అతిక్రమించలేను."

'నాకూ నిద్ర పట్టడం లేదు.'

వెనక్కి తిరిగాను. సుగుణ! తెల్లచీర— కొంగు జడ మీద కప్పుకుంది. నల్ల జాకెట్టు సిల్కు వెన్నెట్లో నీలంగా మెరిసింది. అలా కూర్చుంది.

"ఏమిటి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నావు ?"

"ఏమీ లేదు"

"ఆయన జబ్బు విషయమా ?

"జబ్బు విషయం దిగులుపడ నక్కర్లేదు. డాక్టర్లు రెండు నెలలో నయమవుతుందంటున్నారు."

"మరింక దిగులు దేనికి!"

"నా కేమీ దిగుల్లేదు— నువ్వు ధైర్యంగా వుంటటం కూడా నా ఉత్సాహానికి కారణమే."

"ఉండక చేసేదేముంది ? ప్రమాదకరమైన వ్యాధి సర్వయత్నాలు చేస్తాం ధైర్యంగా వుంటాం. పారిపోయి దిగులుతో కుళ్ళిపోతే ఏం ప్రయోజనం ?" అన్నది సుగుణ.

"నిజంగా పురుషుల కంటె స్త్రీలకే మనో నిబ్బరం, ధైర్యం ఎక్కువనుకుంటా.

"అల్లా అనడంలో కూడా పురుషులు తమ ఆధిక్యాన్ని చూపించడమే నంటాను" అని నవ్వింది. "కోపమా ?"

"లేదు లేదు నా కెందుకు కోపం ?"

"సరే దిగులు కాదు, కోపం కాదు, మరిం కేమిటో ?"

"పొద్దోయింది. వెళ్ళి పడుకోరాదూ ? మంచు పడుతోంది"

"నీ ఆరోగ్యం కూడా ముఖ్యమే. నువ్వు లేకుంటే నేనే మయ్యేదాన్నో."

"నేను చేసిందే ముంది ?"

"అవసరాని కొచ్చి ఆదుకోవడమే"

"నేనో నాలుగు రోజులపాటు వున్నంత మాత్రాన మీ కష్టాలు గట్టెక్కుతయ్యా ?"

"అప్పుడే వెళ్ళిపోవాలని చూస్తున్నట్లున్నావు ?"

నేనేమీ మాట్లాడలేదు.

"ఏం ?"

'సుగుణా—నువ్వేమీ అనుకోకూడదు. దీర్ఘవ్యాధి. నిదానం మీద తగ్గే సూచనలున్నాయి. నేనింక వెళ్ళకపోవటం భావ్య మంటావా? ఏదేనా అవసరం వుంటే కబురంపితే ఎల్లానూ వస్తాను.'

'ఇక్కడ నీకు కష్టంగా వుందా?'

'కష్టమేమీ లేదు. మనం యిల్లా యిల్లా...వుండటం..."

'ఎల్లా?'

'అదే—యిల్లా...ఎల్లా చెప్పాలో తెలీడం లేదు.'

'అట్లాగే వెడుదువుగాని.'

లేచి లోపల కెళ్ళింది. నేనూ వెనకాలే వెళ్ళి కాంప్ కాట్ చూరు కిందికి లాక్కొని పడుకున్నాను. తెల్లారగట్ల నాలుగింటికి కాని నిద్రపట్ట లేదు. సుగుణ నొచ్చుకుంది. ఆ విషయం నన్ను మొన్నాడు నాలుగైదు సార్లు ఎగతాళిగా అంది. భర్తతో చెప్పినట్లుంది. అతనూ నన్ను ఎగ తాళిగా ప్రయాణం కట్టమనడం సాగించాడు. వె వ్య. అని నామకరణం చేశాడు. వెడుతానన్న వ్యక్తిట!

తరవాత నుంచి సుగుణ యితరుల ముందు కూడా, నాతో నిర్భ యంగా స్వేచ్ఛగా మాట్లాడేస్తోంది. నన్ను వేళాకోళం చేసేంతటి చనువు కనబరచసాగింది. కామేశం ముందుకూడా; యీ చనువు దాచడానికి ఆమె యత్నమే చెయ్యలేదు. కామేశం ఏమనుకుంటున్నాడో నే నూహించలేను. అతను లోతు గలవాడు. ఎంత లోతో తొంగి చూసే అవకాశం—తుదకి భార్యకి కూడా యివ్వడని నాకు తోచింది.

ఒక సాయంత్రం బజారునుంచి వస్తుంటే, పువ్వులుపట్టుకురమ్మంది నేను తీసుకు రాలేదు.

'పువ్వులు తేలేదేం?'

'మరచి పొయ్యాను.'

'నాకు తెలుసు, నువ్వు మరచిపోతావని. అందుకనే వేరే తెప్పించు కున్నాను.'

'కోప మొచ్చిందా?"

'తేనందుకు కాదు. మరిచిపోయినందుకు.'

దూరంగా వెళ్ళి వెనక్కి తిరిగి అర్థమైనట్లుగా చూసింది చీర మార్చి, తల్లో పూలెట్టుకుని, 'రా వెడదాం' అంది. ఇద్దరం హాస్పిటల్ కేసి నడుస్తున్నాం. కామేశం భోజనం చేసేవరకూ కూర్చున్నాం. ఆమె

కేసి చూశాను. తల్లో పూలు లేవు. ఆశ్చర్యం వేసింది. భర్త ముందు తీసే సింది. ఎందుకు? భర్త ఏమీ అనుకోకుండా. కళ్ళల్లో నా కోపం చూసింద నుకుంటా.

'చూశారా—కరుణాకరం ఎంత చిత్రమైన మనిషో! కబుర్లు, వ్రాతలు విప్లవంగా, ఆధునికంగా కనబడినా ఆచార వ్యవహారాల్లో పూర్వకాలం మనిషే—మీకు జబ్బుగా వుంటే నే పూలెట్టుకో కూడదుట' అంటూ నవ్వింది. సాహసానికి చకితుణ్ణయ్యాను.

'భలేవాడే పైగా నాకు జబ్బని ప్రచార మొకటా! హాయిగా ఎంజాయ్ చేస్తుంటే—'

అని కామేశం కూడా చిరునవ్వు సాగించాడు. కామేశంపక్కనిండా. యుడికొలోన్ చల్లింది. గులాబీ పూరెకలు, పరిచింది.

"అమ్మయ్య! ప్రాణం లేచొచ్చింది" అని కామేశం పరున్నాడు.

రాత్రి తొమ్మిదవొస్తోంది, ఇద్దరం మళ్ళా యింటికేసు బైలు దేరాం. వెనకాల శంకరయ్య టిఫిన్ కారియరూ ఫ్లాస్కూ తీసుకొస్తున్నాడు.

"పూలవిషయం కోపమొచ్చిందా?"

"లేదు"

"ఒచ్చింది; నాకు తెలుసు. నాకూ వారికీ రహస్యాలు లేవు. భర్త మంచివాడు కానప్పుడు భార్య రహస్యంగా వుంటుంది."

ఇవన్నీ శంకరయ్యి వింటున్నాడని తోచింది.

"ఇప్పుడవన్నీ దేనికి?"

"శంకరయ్యకి వినబడుతుందనా?" నవ్వింది.

సుగుణ నిజంగా నా కర్థం కాలేదు. కామేశం ఎంతవరకు అర్థం చేసుకున్నాడో తెలీదు.

ఇల్లు చేరుకున్నాం, శంకరయ్య లోపలికెళ్ళి వడ్డనవుతోంది రమ్మ న్నాడు. చేతిరుమాల్లో కట్టిన పూలని పైకితీసి, జడలో అలంకరించింది.

్రలకి మాటలు రాకపోడం మంచిదే సుమా. వాటికి భాష వుంటే, ఎంత విచిత్రమైన గాథలు చెప్పునో— యీ భావంపైన ఎవరేనా వ్రాసేవారుంటే మంచి కథవుతుంది."

సుగుణతో సంభాషణ ఎప్పుడు ప్రమాదంగా పరిణమిస్తుందో చెప్ప లేను. వ్యాఖ్యానాలున్న వాక్యాలు ఆమె ముందు ప్రయోగించకపోవటం శ్రేయస్కరం, ఊరుకున్నా.

"పువ్వులెట్టుకుంటే అంత బాధపడటం దేనికి ?"

"నా కాకలిగా వుండి కాబోలు, ఎందుకో కోపం వచ్చేసింది."

"సుగుణా— లోపలున్నది చెప్పేయ్యడం మంచిది. కామేశం అక్కడల్లా వుండగా, మనం యిల్లా వుండడం నాకు మనస్కరించడం లేదు."

"ఎల్లా వున్నాం ?"

"చీకు చింతా లేకుండా, దిగులేనా కనబర్చకుండా పూలు, షికార్లు, కబుర్లు..."

బిగ్గరగా నవ్వింది.

"మొగాళ్ళకి మంచిగా నటిస్తేచాలు, ఉండనక్కరలేదు...నీ మంచి తనమే నీ శత్రువు. కరుణాకరం! మంచితనంవల్ల ఆకలి తీరదు. అన్నానికి లే" నవ్వుతూ లోపలి కెళ్ళింది.

"అది ఆఖరి ఘట్టం. నీ సలహా చెప్పు..."

కరుణాకరం దీర్ఘమైన శ్వాస విడిచాడు.

"ఇంతకీ నా ప్రశ్నకి సమాధానం చెప్పలేదు" అన్నాను.

అతను వులిక్కిపడ్డాడు.

"నీ ప్రశ్నేమిటి ?"

"ఆమె నిన్ను ప్రేమిస్తున్నట్లు తేలింది. నువ్వామెను ప్రేమించావా ?"

"నే నెట్లా చెప్పను? ఖూనీ చేద్దామనుకోడానికీ, నిజంగా చేసెయ్య

డానికీ ఎంత వ్యత్యాసముందో, ప్రేమించడానికీ, ప్రేమ ప్రకటించడానికీ అంతుంది. నేను ప్రకటించలే దనుకుంటున్నాను" అన్నాడు.

కరుణాకరం పెద్ద సమస్యలో చిక్కుకున్నాడు. అతను చెప్పిన వాటినిబట్టి, ఆమె ప్రేమిస్తున్నట్లూ, అతను తప్పించుకు తిరుగుతున్నట్లు స్పష్టమవుతుంది. కాని నేను దీన్ని పూర్తిగా విశ్వసించలేకపోతున్నాను. అనుకూల వాతావరణం, సానుకూలమైన వ్యక్తి ఈ రెండూ వున్నప్పుడే, స్త్రీ చొరవ ప్రకటిస్తుందనుకుంటాను. సుగుణ జీవితాన్ని ఒక కళగా అనుభవిస్తుంది. అసాధారణ పరిస్థితులు, అపూర్వ అనుభవాలు నిర్మించు కుంటేగాని, ఆమె సంపూర్ణ వికాసం పొందదు. కరుణాకరం మామూలు మనిషి—సాధారణ మనస్తత్వం గలవాడని తోచింది. బీదరికం, ఆర్థికంగా ఆ దంపతులమీద ఆధారపడి వుండటం కరుణాకరాన్ని మరింత సామాన్యుడుగా చేశాయి. నీతిని గురించిన చింత ధనికులకేగాని బీదవారికి సాధ్యపడదని ఒక ఆధునిక అభిప్రాయం ప్రబలింది. మార్క్సిస్టువాదం భగవద్గీతగా చూసుకునేవారు బీదవాడు నీతిగా వుండనక్కరలేదనడం బదులు, అలా వుండడం అసంభవమని వాదిస్తున్నారు. బెర్నార్డ్‌షా నాటకం కూడా వ్రాశాడు. ఇది నా దృష్టిలో సరియైన అభిప్రాయంకాదు. ప్రాకులాడేందుకూ, తమ ఆధిక్యాన్ని ప్రకటించేందుకూ ఇంకేమీ లేనందున బీదవారికి నైతికచింతన మిగిలిందంటాను. భాగ్యవంతులు సంఘం చేసే తీర్పులకు తలొగ్గకుండా త్రోసిపుచ్చగలరు. వారు ఆచారనియమాలను అతిక్రమించగలరు. నైతికచింతన వారి కవసరంలేదు. కరుణాకరం పరిస్థితి ఈ విషయాన్ని రుజువు చేసిందనిపించింది. ప్రేమించినా, అతను ప్రేమను ప్రకటించలేడు; పరపురుషుడి భార్యని ప్రేమించడం అన్యాయ మని అంగీకరిస్తున్నాడు; ఆమె భర్త వ్యాధిగ్రస్తుడైనప్పుడు ప్రేమకలాపం సాగించడం ఘోరమన్న చైతన్యం ప్రకటిస్తున్నాడు. తన గుప్పెట్లో కొచ్చిన అపూర్వ అనుభవాన్ని, నీతిపేరిట వదిలేశాడు. సుగుణ తన డబ్బుని కరుణాకరంతో పంచుకున్నదంటే మార్క్సిస్ట్ మిత్రులు హర్షిస్తారు. ప్రేమని పంచుకున్నదంటే హర్షిస్తారా?

"ఆలోచన తెమిలిందా ?" అన్నాడు కరుణాకరం.

"ఆలోచనకి లొంగనివి మానసిక సమస్యలు. నే నేమీ చెప్పలేను. కామేశానికి ఒకటి రెండు నెలల్లో నయ మవుతుంది. అప్పుడు సుగుణ తన ప్రేమను యథాప్రకారం, అతని మీద కేంద్రీకరింప చేస్తుం దేమో——

"సుగుణది అంత చపలమయిన ప్రేమంటావా ?

"సుగుణదే కాదు. అసలు ప్రేమే అంతటిది. సూర్యరశ్మి, నీళ్ళు లేనిదే ఏ మొక్కా జీవించనట్లు, అనుకూల వాతావరణం వ్యక్తి వున్నప్పుడే అది నిలుస్తుంది——" అన్నాను.

"నీకు స్త్రీ ప్రేమపై నమ్మకం లేనట్లుంది."

"తప్పకుండా నమ్మకం వుంది. కాని ఏ ఒక్కరూ "నాది అపూర్వమయిన ప్రేమ" అంటే మాత్రం నేను నవ్వక మానను. బకెట్ బంగారంది కావచ్చు, వెండిది కావచ్చు, రాగిది కావచ్చు. ఆఖరికి ప్లాస్టిక్‌ది కావచ్చు. లోపలివి మామూలు నీళ్ళే" అన్నాను.

కరుణాకరాని కిది నచ్చిందో లేదో తెలీదు. కాని నవ్వేశాడు. నేను ఆ మర్నాడు అందరి దగ్గరా సెలవు తీసుకుని వెళ్ళిపోయాను.

రెండు నెలల తర్వాతగాని, మళ్ళా కామేశాన్ని చూడ్డం పళ్ళేదు. అతనికి పూర్తిగా నయమయి, హాస్పిటల్ నుంచి విడుదలవుతాడనుకున్నా. కాని అల్లా జరగలేదు. నే వెళ్ళినప్పుడు వ్యాధిపరిస్థితి ప్రమాదకరంగా పరిణమించిందన్నారు డాక్టర్లు. స్ట్రెప్టోమైసీన్ ఇన్‌జక్షన్‌ల కతను తట్టుకో లేక పొయ్యాడుట. అందుచేత కొంతకాలం వాటిని నిలుపుజేశారుట. తీసుకున్న ఇన్‌జక్షన్‌లు అతని శరీరాన్ని మరింత కుంగతీశాయి. శల్యంలా అయి, చూడ్డానికి భయంగా వున్నాడు కామేశం. రెండు మూడు వారాలు ఎదిగిన గడ్డం మొహాన్ని చిన్నదిగా చేసేసింది. మంచం మీద నుంచి లేవలేక పోతున్నాడు. మాట నూతిలోంచి వొచ్చినట్లు నీరసంగా వుంది. శరీరం లోపలిభాగం కనిపించేటట్లు తోచింది. గుండెలు కొట్టు

కోడం, వికృతమయిన దగ్గు— అవన్నీ చూస్తే, అతనొక ప్రాణిలా వున్నాడు గానీ, మనిషిలా లేడు.

సుగుణకూడా చిక్కినట్లు కనిపించింది. ఇదివరకటి చలాకీ, ఉత్సాహము అంతగా లేవు. కరుణాకరం ఎప్పటిలాగే వున్నాడు. డాక్టర్లు ఒక "లంగ్" వుపయోగపడకుండా చేసెయ్యడం అవసరమంటున్నారు. కాని కామేశం మాత్రం ధైర్యంగానే వున్నాడు. మరో నెలరోజులలో నయమవుతుందనే డాక్టర్లకి చెబుతున్నాడు. నయమవగానే తనేం చేసేది మళ్ళా నాతో చెప్పడం సాగించాడు. క్రాస్‌వర్డ్ పజిల్ కడుతున్నాడు.

కన్యాకుమారి చూసి కొలంబో వెళ్ళడానికి ప్రోగ్రాం వేస్తున్నాడు. నాకు జాలేసింది. జీవితంపై తృష్ణ, మృత్యువుతో పెనుగులాట— అవీ చూస్తే, నా కళ్ళనీళ్ళు అప్రయత్నంగా నీళ్ళొచ్చేశాయి.

"నిన్నా తీసుకెడతాలే— ఏడవకు" అని నీరసంగా నవ్వాడు కామేశం. "సుగుణకి కాశ్మీరం కాశ్మీర్ క్యూరియోస్ కేటలాగ్ తెప్పించాను. వెళ్ళాలనంది. కాశ్మీర్ స్టయిలు లేడీస్ వోవర్‌కోట్ సుగుణ తొడుక్కుంటే చూడాలనుంది ఏడిచే వాళ్ళెవ్వరూ నాముందు వుండొద్దు— పొండి— పో— సుగుణా— వెళ్ళండి— బయట హాయిగా విహరించండి— మీ బ్రతుకు మీరు, నా బ్రతుకు నేను— ఎవళ్ళ బ్రతుకు వాళ్ళు బ్రతాకాలి— జీవితం ఎవరికోసం నిల్చిపోదు— పొండి—"

మొహాన్ని తలగడలో కప్పేసి, ఏడ్పు సాగించాడు కామేశం.

"నాలుగయిదు రోజుల్నుంచి, పరాకుమాటలు" అని సుగుణ దిగులుగా చూసింది. అతని మంచం దగ్గరగా వెళ్ళి, నుదురు రాస్తోంది.

'అమ్మో— సెంటు- ఇంత మంచి సెంటెక్కడదీ— నాకు రాయి-

"ఏమ్మాటలవి ? కళ్ళు మూసుగు పడుకోండి ?" అని కసిరింది.

"కళ్ళు మూసుకుంటే నా కన్నీ కనిపిసాయి. తెరిసేనే నీకు మంచిది.'

"మీ రూరుకోకపోతే, మత్తింజక్షన్ ఇమ్మంటాడాక్టర్ని."

"అప్పుడు హాయిగా వొండొచ్చును."

"ఇట్లాగైతే, నే వెళ్ళిపోతాను."

అని సుగుణ లేవబోయింది. అత నామెను గట్టిగా పట్టుకున్నాడు.

"అమ్మో—వెళ్ళొద్దు. నన్నొదిలెయ్యకేం. వొదిలిపెడితే నే చచ్చిపోతాను—"

పట్టు విదిలించుకుని సుగుణ వెళ్ళిపోయింది. కరుణాకరం అతని దగ్గరగా వెళ్ళి, ఉపచారం సాగించాడు. నేను కళ్ళు తుడుచుకుంటూ వరండాలో కొచ్చేశాను.

కామేశం నిద్దరపొయ్యాడు. నేనూ, కరుణాకరం యింటి వైపు నడవడం సాగించాం. ఆ విషాదపరిస్థితిలో ఏది మాట్లాడినా అసభ్యంగా వుంటుంది. కరుణాకరం పలకరించాడు.

"ఈ జబ్బు నాకు రాగూడదూ?" అన్నాడు.

'అవేం మాటలు !"

"జ్ఞాపకం వుందా—వెనక నన్నొక ప్రశ్నేశావు ?"

"ఆ"

"దానికి సమాధానం యిప్పుడు చెప్పగల్ను. నన్ను నేను దగా చేసుకోలేక పొయ్యాను. ఆమెను ప్రేమించినట్లు వొప్పుకోక తప్పదు. నేనూ, సుగుణా దగ్గరగా వొచ్చినకొద్దీ, అతని జబ్బు తీవ్రమవుతోంది. విషాదకరం కదూ !"

నేనేం మాట్లాడకపోయినా, వినడానికి సిద్ధపడినట్లు సూచించాను.

"ఆర్థికస్వాతంత్ర్యం వుంటే, మిగతా అన్నింటిలోనూ స్వతంత్రులు కావొచ్చు ననుకుంటారు గాని, నిజానికి ఊహలో తప్ప, మనుషులు స్వతంత్రజీవులు కారు. కొన్ని నిర్ణయాలు వాటంతటవే, నా మీదొచ్చి పడ్డాయి. తీసుకోడానికీ, నిరాకరించడానికీ నాకేమీ స్వేచ్ఛలేదు. నిర్ణయం అసంభవం అవడంలోనే ట్రాజడీ వుందనుకుంటా. ఒకరాత్రి ముఖా

ముఖిని, యీ విషయం సుగుణతో ప్రస్తావించాను. చాలా ధైర్యం తెచ్చుకుని అడిగేశాను.

'సుగుణా—నన్ను నువ్వు ప్రేమిస్తున్నావు. అవునా ?'

'కామేశంగారికి జబ్బు తగ్గింతర్వాత ప్రేమిస్తే తప్పులేదంటున్నావు అవునా ?' అన్నది.

'హాస్యధోరణి కాసేపు నిలపగూడదూ ?'

'నిజం చెప్పేస్తే హాస్యంగా తోచొచ్చు. నువ్వూ నన్ను ప్రేమిస్తున్నావు అదెందుకు చెప్పవు? ఎటొచ్చీ, ప్రేమ రహస్యంగా సాగాలంటావు అంతేగా ?'

అంటూ సుగుణ చీరకొంగు రాతిబండమీద వొత్తుగా పరచి, దాని మీద తలెట్టుకుని గడ్డిలో పడుకుంది.

'నీకు వివాహమైంది. భర్త వుండగా నువ్వు మరొకర్ని ప్రేమించటం దుర్నీతంటాను.'

'ప్రేమించడం, ప్రేమించకపోవడం మనిష్టమా ? జీవితం ఎవరికోసం నిల్చిపో దన్నారు మావారు. విన్నావుగా! నువ్వు చెప్పిందే పాటించడం జరిగితే, భర్తలు భార్యల్ని, భార్యలు భర్తల్ని హత్యచేస్తూ కూర్చోవాలి.'

'ఇప్పుడు మనం చేస్తున్నది అతని హత్యకిందే వొస్తుంది.' అన్నాను.

'సరే—నేరస్థురాల్ని నేను, నన్నురిదీస్తారు, అంతేగా?'

'భర్త అల్లా బాధపడుతుంటే, నీ మనస్సులో కాస్తైనా దిగులు, విచారం లేవన్నమాటే.

"కరుణాకరం,—యిట్లా చూడు—, ఆమె రెండు చేతులూ నా మెడచుట్టూ వేసి, తొడమీద తల ఆనించి, తల ముందుకు లాక్కుని, కళ్ళల్లోకి చూసింది.

'కామేశం చాలా మంచివాడు. అంత మంచిభర్త ఎవ్వరికీ లభిం

చడు. అతనికి నయ మవాలని వెయ్యిదేవుళ్ళకు మొక్కు తున్నాను. నిజంగా నువ్వు మాకు చాలా సాయపడ్డావు. నీ ఋణం మేం ఎప్పుడూ తీర్చుకోలేం. కాని దానికీ మన ప్రేమకీ సంబంధం లేదు. నువ్వు నన్ను ప్రేమించావని ఏనాడో తెలుసు. లేకుంటే నేనింత స్నేహంగా వుండే వుండను. మనల్ని మనం దగా చేసుగోవడం దేనికి? రహస్యం లేకపోవ డమే ప్రేమ లక్షణం. కాసేపు మనం మనంగా వుండిపోకూడదూ—'

ముఖం పైకి తిప్పింది అనుకోకుండా నా చేతులు ఆమె జెడను స్పృశిస్తున్నాయి. నా వళ్ళు తేలికయింది. పాదాలకింద భూమి చీలి, ఎక్కడికో దిగిపోతున్నట్లయింది. సృష్టి మా యిద్దరి మధ్యా సంభించి నట్లు, ఒక్కసారి గుండెలు నిల్చిపోయాయి. ఆకృతిలేని రెండు శక్తులుగా అనంతవిశ్వాన్ని వెదుక్కుంటూ, మళ్ళా పాత శరీరాలలోకే చేరుకున్న ట్లయింది.

మొహాన్ని ముందుకు లాగింది. నేను తొలగించేశాను. దూరంగా జరిగాను.

"సుగుణ, నీ ముందు ఏదీ దాచలేను. కామేశం అలా వుండగా ప్రేమ ప్రకటించుకోడానికి మనస్కరించటంలేదు."

"ఆయనకి తగ్గింతర్వాత ప్రకటించుకుందామంటావా ?"

"తగ్గితే, అసలే కూడదు; లోలో ప్రేమించుకుని, దూరంగావుండ టంలో అందంలేదూ?"

"నాకా అందం తెలీదు. అదంతా దగా అనుకుంటా."

"కాదు. ప్రేమ ఉన్నతమైందే, కాదన్ను. దాన్ని మలినం చెయ్య కూడదు..."

"అంచేత...?"

"మన మిలాగే, దూరంగా వుండాలి— ఉందామని ప్రమాణం చెయ్యి..."

"ఎంతకాలం?"

"జీవితాంతం వరకూ."

"ఎవరి జీవితాంతం ?"

"ఎంతమాటైనా అనెయ్యడానికి నువ్వు జంకవు."

"ప్రేమకి రహస్యం వుండకూడ దనుకున్నాంగా. ఆయనకింక నయంకాదు. నెలల్లో కాకపోయినా, కొన్ని వారాల్లో వుంది. తర్వాత మనకి స్వేచ్ఛ! సరేనా?"

"ఇంకేమన్ను?"

"ప్రమాణం చెయ్యమన్నావుగా. ఆయన జీవించి వున్నంతవరకూ. మనం దూరంగా వుందాం. తర్వాత దగ్గరగా వుందాం. చెయ్యిపట్టు. వొట్టు."

చేతిలో చెయ్యేసింది. లేచాను. ఉద్రేకంలో ఏమన్నానో, ఏం చేశానో నాకు తెలీదు. ఏడుపొచ్చింది. ఆమె యింట్లోకెళ్ళింది. నేను పరుగెత్తుకుంటూ హాస్పిటల్‌కెళ్ళి కామేశాన్ని చూశాను. నిశ్చింతగా నిద్రపోతున్నాడు, అమ్మయ్య అని నిట్టూర్చాను..."

కరుణాకరం కళ్ళంట నీళ్ళు కారడం చూశాను. "నువ్వేమీ బెంగపడొద్దు కరుణాకరం. ఇప్పట్లో మనం చెయ్యవల్సింది కామేశాన్ని సరిగ్గా చూడటమే. మీ ప్రేమలో నిరసించవల్సిం దేమీలేదు. మీరు చేసుకున్న నిర్ధారణ హర్షించవలసిందే..."

కామేశం డాక్టర్లు చెప్పినదాన్నిబట్టి ఎన్నో రోజులు జీవించడని పించింది అతను పడుతున్న బాధ చూస్తే. మృత్యువు తొందర్లో రావడమే మంచిదనిపించింది. రోగికల్లా వుండదని నాకు తెలుసు. ఇతరులను గురించి తీర్పులు చెయ్యడం లోకజ్ఞానం లేనివాళ్ళకి కూడా సులువే!

ఆ మర్నాడు కరుణాకరం, బెంగుళూరు ప్రయాణమయ్యాడు. అక్కడ టి. బి. స్పెషలిస్టు వొకాయన కొత్తగా, స్విట్జర్లాండ్‌లో నాలుగేళ్ళు తర్ఫీదుపొంది వచ్చాడుట. ఆయన్ని తీసుకొచ్చి, కామేశం విషయ

ములో సలహా పొందడం మంచిదని డాక్టర్ల సలహా. గానూ పోనూ ఫస్టుక్లాస్ ఖర్చులు పెట్టి అతన్ని తీసుకొచ్చాడు. స్పెషలిస్టు, 'లంగ్' కొలాప్స్ చెయ్యనక్కరలేదనీ, శరీరం తట్టుకోగలదు కాబట్టి, ఇంజక్షన్‌లు వరసగా యివ్వవచ్చుననీ సలహాయిచ్చి, అతను స్విట్జర్లాండ్ నుంచి తెచ్చిన ఇంజక్షన్‌ల బాచ్, శానిటోరియమ్ డాక్టర్లకిచ్చి, బెంగుళూరు వెళ్ళిపొయ్యాడు. ట్రీట్‌మెంట్ సాగుతోంది. ఆ నాలుగు రోజులూ అక్కడే వుండి, ఎలా వున్నదీ వ్రాస్తూండమని శెలవు తీసుకుని నే వెళ్ళిపొయ్యాను. కామేశాన్ని మళ్ళా చూడననుకున్నాను. నా శరీరం అతని ముందు దిగవిడచి వెళ్ళిపోయినట్లుగా వుంది. జీవితం ఎవ్వరికోసమూ నిల్చిపోదన్న కామేశం పరాకు మాట నేనెన్నడూ మరిచిపోను.

నే వూళ్ళో లేకపోవడం మూలాన కరుణాకరం వ్రాసిన రెండు మూడు వుత్తరాలూ చూడ్డం పడనేలేదు. అది వేసంగి — పెళ్ళిళ్ళ ముహూర్తాల కాలం. కావల్సిన నాలుగైదు పెండ్లిళ్ళకి వూళ్ళు తిరుగుతుండడం మూలాన కామేశం గురించిన వార్త నా కందలేదు. శుభ సమయాల్లో, వ్యాధిగ్రస్తుని ప్రసక్తి ఎత్తడం, స్మరించడం మంచిది కాదని అంతగా పట్టించుకోకపోయినా, నా ఊహాల్లో ఆ వ్యక్తులు సంచారం చేస్తూనే వున్నారు. కామేశం చనిపోయిన పక్షంలో సానుభూతి లేఖ ఎల్లా వ్రాయాలో కొంత అనుకున్న మాట వాస్తవం. స్నేహాలకూ, ఆంతరంగికాలకూ ఈ యుగంలో ఎవరికీ తీరుబడి లేనట్టుంది. అంతా తలో కెరటం పైనా ఎక్కడికో కొటుకు పోతునా!

మన సామీప్యంలో తేలిపోతున్న యేరబ్బరు తిత్తినో యేకార్కునో ఏ గడ్డిపోచనో కాసేపు పట్టుకోడం. అది మనల్ని మొయ్యలేదని గ్రహించి వొదిలెయ్యడం, చివరికి ఏదో రాతిబండ శాశ్వతంగా కనపడితే దాన్ని పట్టుకోడం. అది కరిగి—మనం అదీ అందరం మునిగిపోవడం. ఇదే జరుగుతోంది. మునిగిపోతున్న వాళ్ళని చూడ్డం తప్ప. ఎవళ్ళేం చేయగలరు ?

మా కృష్ణమూర్తి పెళ్ళికి వెళ్ళినప్పుడు తెలిసింది. కామేశానికి నయ

మైందనీ, 'డిశ్చార్జ్' చేశారనీ—అందరూ వాళ్ళ స్వగ్రామం వెళ్ళిపోయారనీ. నాకు చాలా ఆశ్చర్యం వేసింది. సంతోషం కూడా కలిగింది. వెంటనే సంతోషం ప్రకటిస్తూ కామేశాని కొక ఉత్తరం వ్రాశాను దానికి జవాబు రెండు వారాల తరవాతొచ్చింది. నన్ను వాళ్ళ గ్రామం వచ్చి, ఒక వారంపాటు గడప మన్నాడు. అతను చెయ్యదల్చిన యాత్రల విషయంలో నా సలహా కావాలిట. పిలవుతే నేనూ వాళ్ళతో ప్రయాణం కావాలిట. నా కివ్వవల్సిన బహుమానం మాట నిర్ధారణ చేసుకుని మరీ రమ్మన్నాడు. ఉత్తరంలో కరుణాకరం మాట ఏమీ లేదేమిటా అనుకుంటుండగా యీ చివరి వాక్యాలు కనబడ్డాయి.

మళ్ళీ కరుణాకరం...పెళ్ళేవ్యక్తి—హరాం సాగించాడు. డబ్బు జన్నాన్ని ఆకర్షిస్తుందంటారు. అదేం ఖర్మమో, నా దగ్గర నుండిఅంతా పారిపోతుంటారు. నవ్వూ అంతే. నేనేం పాపం చేశాను? వ్యాధిగ్రస్తుని సావాసం ఎవరికీ సరిపడదు. ఒప్పుకుంటాను. ఇప్పుడేం వ్యాధి లేదుగా? ఎన్సైక్లోపీడియా కోసం ఇంగ్లండ్ వ్రాశాను.'

నా ప్రెజెంట్ విషయం—ఏమడగాలా అని మళ్ళా ఆలోచనలు సాగించాను. సుగుణ నాకు భార్య కావాల్న మాట జ్ఞాపక మొచ్చింది. భార్య కావాలని వెంటనే సమాధానం వ్రాశాను.

వ్రాసిన రెండు వారాలదాకా కామేశాన్ని చూడ్డం పడలేదు. సాయంత్రం నాలుగైంది. వర్షంపడుతోంది. బండిదిగి యింట్లో కేళ్ళేలోగా తడిసి ముద్దయ్యాను. కామేశం పొడుగాటి సోఫాలో కూర్చుని బత్తాయి పండ్లరసం త్రాగుతున్నాడు. నన్ను చూడగానే మందహాసం చేసిలేవబోయ్యాడు. నేను కూర్చోపెట్టాను.

"సోఫా పాడవుతే సుగుణ చంపేస్తుంది" అన్నాడు లోపలికి కేకేసి పంచె, తువ్వాలు తెమ్మన్నాడు. నేను ప్రక్క హాల్లోకెళ్ళి దుస్తులు మార్చుకున్నా. హాలంతా చిందర వందరగావుంది. కట్టేసిన హోల్డాల్స్ రెండున్నాయి. సామాన్లబుట్ట రెండు సూట్‌కేసులూ కనిపించాయి. శంకరయ్య టిఫిన్‌కారియర్ సర్దుతున్నాడు.

"ఏమి టిదంతా కామేశం? — ప్రయాణ సన్నాహంలా వుంది?" అన్నాను.

శంకరయ్య టీ తెచ్చాడు.

కామేశం తేరుకుని బాగానే కనిపించాడు. ఎటొచ్చీ కళ్ళకింద కాస్త చర్మం జారి బంతిలాగైంది. కళ్ళు ఇంకా లోతుగానే వున్నాయి. క్రాప్ చేయించుకోడం మూలాన కాబోలు, మొహం మరీ చిన్నదిగా.—సైజ్ తగ్గించినట్లుగా—కనిపించింది. స్వచ్ఛంగా, కొత్తగా నిర్మలంగా కనిపించాడు—తాకితే ఏమవుతాడో ననిపిస్తుంది.

"ఆరు గంటలకు ప్రయాణం" అన్నాడు.

"ఎక్కడి కని అడక్కూడ దనుకో..." అన్నాను, చమత్కారానికి నవ్వుకున్నాను.

"నీ కింకా తెలీదు కాబోలు. కరుణాకరానికి క్షయని తేలిపోయింది. శానిటోరియమ్‌లో వుండిపొయ్యాడు."

నేను నిర్ఘాంత పొయ్యాను. ఆలోచన సాగలేదు. మాటరాలేదు.

"అంతా చిత్రంగా జరిగింది. ఇక్కడి కొచ్చామా– వచ్చిన వారం పదిరోజులకే, కాస్తంత టెంపరేచర్ రావడం, అన్న హితవు పోవడం, కాళ్ళు చేతులు తిమ్మిర్లనడం— వెంటనే డాక్టర్ ఫిలిప్‌కి వైరిచ్చి పిలిపించాం. ఎక్స్‌రే టెస్టుచేశాడు. నాలుగు రోజులు అబ్జర్వేషన్‌లో వుంచుతానని శానిటోరియమ్‌లో చేర్పించాడు. నిన్ననే ఉత్తరం వచ్చింది. టి. బి. యేట. చాలా ఎర్లీ స్టేజ్, నువ్వూ రాగూదదూ, చూసొద్దువు గాని." అన్నాడు.

ఈ వార్తకి కాని, ప్రయాణానికి కాని సిద్ధపళ్ళేదు. "మీరు వెళ్ళి ఎల్లా వున్నదీ వ్రాయండి— తరువాత నింపాదిగా, నాలుగు రోజులుండే ఏర్పాటు చేసుకువస్తాను. మా బాబయ్యగారి కోర్టు వ్యవహారం ఒకటుంది" అన్నాను.

సుగుణ బయట కొచ్చింది.

"మీకేదో వంక దొరుకుతూనే వుంటుంది" అంది.

ఆమెలో చెప్పుకోతగ్గ మార్పేమీ లేదు. దిగులుగా వుందేమో, నాకల్లా అనిపించలేదు. గొంతు గద్గదమయింది— కంఠంలో జీర— రొంపవల్లేమో, తల్లో పూలున్నాయి. వెడల్పు జరీ తెల్లచీర, ఎర్రప్లాస్టిక్ గాజులు— అప్పట్లో ఫాష ననుకుంటా— ఎర్ర ముఖమల్ స్లిప్పర్స్, ఇదివరకు లేని గీటు, అరంగుళం పొడుగుది— గడ్డంకింద కనిపించింది, ప్రశ్నార్థకంగా చూశాను.

"ఇదేనా ?— మొన్న ఏపిల్ కోస్తుంటే, చేతికి టేబిల్ క్లాత్ అడ్డమొచ్చి చాకు పైకి దూసుపోయింది" అంది. గడ్డం కింద మాని పోయిన గాయా న్నుద్దేశించి, నామనస్సులో వున్న ఆలోచనల్ని సుగుణ పసికట్టేసింది. కాని ఆమె మనస్సులో ఆలోచనల్ని బ్రహ్మదేవుడుకూడా తెలుసుకో లేడనుకుంటా.

నన్ను ప్లీడర్‌గా రింట్లో దింపేసి, వాళ్ళు స్టేషన్ కెళ్ళి పొయ్యారు. నా కారాత్రి నిద్రపట్టలేదు. జీవితం అంటే భయమేసింది. ఒకటి తెలుసు కున్నాను— భాగ్యవంతులకే టి. బి. వస్తుందన్న ప్రతీతిలో యధార్థం లేదని.

వారం రోజుల్లో కరుణాకరం దగ్గర్నుంచి వుత్తరం వచ్చింది. నాతో ఎన్నో చెప్పాలిట— నాలుగు రోజులుండేలా వీలుచేసుకుని రమ్మ న్నాడు.

ఉత్తరం వచ్చిన పదిరోజులకి నేను కరుణాకరాన్ని చూడ్డానికి వెళ్ళగలిగాను. కామేశం, శంకరయ్య స్టేషన్ కొచ్చి. నన్ను "సంతోషి"కి తీసుకెళ్ళారు కామేశం మరికొంచెం తేరుకున్నట్లు కనిపించాడు. మొహంలో నిగనిగ, కళ్ళలో కొత్త ఉత్సాహం కనబడ్డా, పూర్తిగా మామూలు మనిషిగా లేడనిపించింది. వ్యాధి నుంచి తేరుకున్న వారితో, దగ్గరగా, ఎక్కువ చనువుగా వుండలేం కాబోలు.

"నీకు పెళ్ళాం కావాలన్నమాట !—" అన్నాడు కామేశం బిగ్గరగా నవ్వుతూ,

"ఎవరేనా నీ ఎరికిలో వున్నారా ?"

"ప్రయివేట్ వార్డు కావడం మూలానా, మా ఆవిడ సపర్యల మూలానా, మా నర్సుల్ని అంతక్లోజ్‌గా తెలుసుకోలేదు" అన్నాడు.

"నేనిల్లా వుండటం నీ కిష్టంలేదా ?

"అంటే ?"

"నర్సుని చేసుకున్నవాడు సుఖపడాలంటే, ఏదేనా జబ్బు తెచ్చుకోవాలి కదా ?"

"నిజమే— నాకు జబ్బుగా వున్న రోజుల్లో, నాక్కావల్సిన వాళ్ళందరికీ, టి. బి. వస్తే బాగుండు ననిపించేది చెప్పొద్దూ."

భోజనంచేసి తాంబూలం వేసుకుంటుంటే సుగుణ కనిపించింది.

"ఎట్లా వున్నా డీ పూట?" అని అడిగాడు కామేశం. "ఆ–అట్లాగే వున్నాడు. షేవ్ చేసుకోడు—బద్దకంట. దాంతో మరీ చీదరగా కనిపిస్తాడు." అన్నది సుగుణ. ధోరణిలో కాస్తంత విసుగు ధ్వనించింది నాకు.

"షేవ్ చేసుకోడం ఆరోగ్యంగా వున్నవాళ్ళకే యాతన. నీకేం తెలుస్తుంది? అదొక ఆపరేషన్ లాంటిది."

'ఆరోగ్యంగా వున్న వాళ్ళకి లక్ష వ్యాపకా లుంటాయి. క్షురకర్మకి తీరికుండక విసుక్కోవటం—రోగి కంటావా—అతనికి—శరీరాన్ని చూసుకోడంలోనే తృప్తి, ఆనందం వుంటాయి" అన్నాను నేను.

"బాగా చెప్పారు."

కాసేపు వెన్ను వాల్చి లేచేటప్పటికి నాలుగైంది. శంకరయ్య ఉప్మా చేశాడు—కాఫీ ఇచ్చాడు. సుగుణ కొత్త బిస్కట్స్ పాకెట్ విప్పింది.

"అవి అతనికోసం తెప్పించినవి" అన్నాడు కామేశం.

"అవుతేనేం ?"

"అవన్నీ మనమే తినేస్తే ఎల్లాగ !"

"ఎందుకు తినకూడదు? మనం మనుషులమే."

"గొప్ప డిస్కవరియే—నోబుల్ బహుమానం యిస్తార్లే."

"మంచి ప్రవర్తన బహుమానం మీకు ఇస్తార్లెండి."

"ఛట్."

అని కామేశం విసుక్కుని, బల్లమీద వార్తాపత్రికని దూరంగా గిరవాటెట్టాడు. నా కేం చెయ్యాలో తెలీక, ఆరు బైట కొచ్చేశాను. వెన కాలే కామేశం వొచ్చేశాడు.

"చాలా న్యూసెన్స్‌గా వుంది" అన్నాడు స్వగతంగా.

నేనేమీ మాట్లాడలేదు. నడుస్తున్నాం. అతనే చెప్పడం సాగించాడు.

"నేను మంచానపడ్డ మూడు నెలలూ, కుక్కలా మమ్మల్ని కాచు కుని, అడ్డమైన చాకిరీ చేశాడా కరుణాకరం. ఇప్పుడతన్ని వొదిలేసి ఎల్లా వెళ్ళగలం చెప్పు! పోదామంటుంది ఊటీ పోదాం, మహా బలేశ్వరం పోదాం, మైసూర్ పోదాం..."

"అంటే ఈ ఆస్పత్రి వాతావరణం నీ కంత మంచిది కాదని

"నా మంచి నాకు తెలీదంటావా ?"

"అహహఁ అదికాదు. ఇన్నాళ్ళూ ఆమెకూడా, సరిగా తిండితిప్పలూ లేకుండా, అవస్థ పడిందా—నిశ్చింతగా, ఎక్కడేనా, రెస్ట్ తీసుకుందామని వుండడం, అసహజం కాదనుకుంటాను." అన్నాను.

"ఇప్పు డిక్కడ రెస్టు కాక ఏముంది ? అంతా డాక్టర్లూ నర్సులూ చూస్తున్నారు—ఊరికే, మనం పైపై హంగామా, మోరల్‌సపోర్టు, కాస్త ధైర్యం చెప్పడం."

నాలుగైదు నిమిషాలదాకా, ఎవళ్ళం మాట్లాడలేదు. ఒక్క సారిగా కామేశం;

"స్త్రీలకి మర్యాద తెలీదు" అన్నాడు. నేను చకితుడనయ్యాను. భయంతో గుండెలు వేగంగా కొట్టుకుంటున్నాయి.

"అతనట్లా బాధపడుతుంటే, మనం నవ్వుతూ, పేలుతూ వుండటం తప్పు—తప్పేమిటి—పాపం అంటాను"

ఇంతట్లో శానిటోరియమ్‌కు చేరుకున్నాం. కరుణాకరం జనరల్ వార్డులోనే వున్నా, చివరగా వున్నాడు. మేం మంచం పక్కన, రెండు బల్లలు లాక్కొని కూర్చున్నాం.

కరుణాకరం గడ్డం వారం పదిరోజులనుంచి చేసుకున్నట్లు లేదు. దట్టంగా పెరిగింది. అక్కడక్కడ, గడ్డంలో నెరసిన వెంట్రుకలు, కూడా కనిపిస్తున్నాయి లోతు నూతిలో కనిపించిన ప్రతిబింబంలా, నవ్వి నప్పుడు పళ్ళు దూరంగా, మసగ్గా మెరుస్తున్నాయి. మాట బలహీనంగా వుంది. టి. బి—మనుష్యుల్లోని ప్రత్యేకతను తొలగించి సమంగా చేసే స్తుంది. ఆ లక్షణాలు నేనెప్పుడూ మరిచిపోను. కణతలకి అతుక్కుపోయిన చర్మంలోంచి, ఆకు పచ్చ దారంలా వొంకర్లు తిరిగిన పచ్చ నరాలు, లేస్తూ పడుతూ కొట్టుకోడం కళ్ళకింద ముడతల్ని సహితం పీల్చుకుని కరిగించి, అస్థిపంజరానికి అతికేసిన బుగ్గలపై చర్మం, – శరీరం యంత్రంపై పొరలా—జీవిత రహస్యాన్ని, సృష్టిలో ఇంద్రజాలాన్ని, మన కళ్ళముందు ప్రదర్శించినట్లు అదిరిపడే స్థూలకాయం...

కరుణాకరం క్రాస్‌వర్డ్ పజిల్‌లో నిమగ్నుడయ్యాడు.

"గాడిద–అనే అర్థం వచ్చే మూడక్షరాల మాట చెప్పు" అన్నాడు.

ఇది పాతదే—ఇంగ్లీష్‌లో 'యూ'" అని కామేశం నవ్వడం సాగించాడు.

కరుణాకరం అతని జబ్బును గురించి వివరాలు చెప్పాడు. లక్షణాలు వర్ణించాడు. తగ్గిపోతోందిట. రెండు మూడు వారాల్లో లేచి తిరుగుతాడట. క్రాస్‌వర్డు పజిల్ విప్పేటందుకు తగినంతటి తీరుబడి, మనో నిశ్చలత్వం కుదిరాయట. తప్పకుండా నెగ్గుతాడట. ఆ డబ్బుతో అతను చేయదల్చుకున్నవన్నీ ఏకరువుపెట్టాడు. అమెరికన్‌లు చచ్చిపోయిన తర్వాత పారిస్ వెడతారన్నట్లుగా, భారతీయులు మరణించిన తర్వాత హాలీవుడ్ వెడతారు కాబట్టి 'లాసాంజిలీస్' పట్నం వెడతాడుట. ముఖ్యముగా చూడవల్సిన వాళ్ళు పాల్‌ముని, మిర్నాలాయ్, జిసీటయిర్నీ ఏదేనా పత్రికలో ఏర్పాటుంటే చేరిపోయి, అక్కడే వుండిపోతాట్ట.

"ఇంతకీ కరుణాకరానికి పెండ్లి చేసేస్తే, యీ జబ్బే రాకపోను. మనస్సంతా హాలీవుడ్ తారలమీది కెడుతోంది" అన్నాడు కామేశం.

బ్రహ్మచారులకి ఈ జబ్బు రాదంటారు డాక్టర్లు" అన్నాను.

"అల్లా, లేడీ డాక్టర్లనాలి" అని కామేశం బిగ్గరగా నవ్వాడు.

చుట్టుపక్క రోగులు మాకేసి వింతగా చూశారు. కొందరి మొహాల్లో బీభత్సం, మరి కొందర్లో భయం, యింకా కొందరిలో కొంటెతనం కనిపించాయి. కామేశం చనువుగా దగ్గరలో వున్న రోగులని పలకరించి, ఛలోక్తులు వేస్తున్నాడు. అతని ధోరణి చూస్తే వాళ్ళని చూసి అసూయ పడినట్లుంది. అప్పుడే ఈ స్వేచ్ఛనంతా వదులుకొని, సంసారం బురదలో పడిపోయినందుకు రోగులంతా అతన్ని చూసి జాలిపడినట్లనిపించింది. ఇంతలో శంకరయ్య చక్కా వొచ్చాడు. అమ్మగారు చప్పున రమ్మన్నారన్నాడు. కామేశం విసుక్కుని, మళ్ళీ వస్తానని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు.

సూర్యుడు నర్సెస్ క్వార్టర్స్ వెనక దిగాడు. గాయం పడినట్లు ఆకాశంలో సంధ్య చిమ్మింది. బాండేజ్‌లు తీసుకొచ్చినట్లు మేఘాలు కమ్ముతున్నాయి. రక్తానికవన్నీ తడిసినట్లు నల్లగా, పచ్చగా, ఊదాగా మారి చీకట్లో కరుగుతున్నాయి.

కరుణాకరం, నేనూ బయటికొచ్చాం. వార్డుబోయ్ పడక్కుర్చీలు తెచ్చాడు.

"నీకిట్లాగవుతుందని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు" అన్నాను.

"నేనూ అనుకోలేదు. కాని అవుతే బాగుండుననుకునేవాణ్ని" అన్నాడు.

"అంటే?"

"టి. బి. వల్ల బాధపడేది రోగికాదు— అతన్ని కనిపెట్టుకున్న వాళ్ళదే సమస్య. భర్తకి జబ్బు చేస్తే భార్యకి, పిల్లలకి నరకం; భార్యకి చేస్తే భర్తకి నరకం. వాళ్ళు దగ్గరగా రాకూడదు; దూరంగా వుండలేరు.

అనుమానాలు, మనస్పర్థలు—ఆశ, నిరాశ—నిరంతర మానసిక క్షోభ. కాలనిర్ణయం లేదు; తొందర్లో చేసిన తప్పులు దిద్దుకోడానికి లేదు. నిజంగా ఈ సమస్యని ఎవరూ తీర్చలేరు. ప్రభుత్వం ఏం చేస్తుంది? రోగి తాలూకు వాళ్ళ భుక్తిని చూడాలి. చూడగలదు. కాని వారి అంతరంగిక జీవితాన్ని, హృదయాలని, ఉద్రేకాలని తాకలేదు. టి. బి. కోరే త్యాగం యీ మనుషులు చెయ్యలేరు. ఒకవేళ చేసినా, దానికి ఫలితంలేదు. హర్షించేవారు లేరు. నిష్కామకర్మ లాంటిది నా విషయం తీసుకో, నా కోసం కాచుకున్నవాళ్ళు లేరు. నేనొక సమస్యకాను."

"కామేశం, సుగుణ..." అన్నాను.

"అవును. కాని వారి ఆప్యాయం వారికెంత హానికరమైందో నేను ఊహించగలను. కామేశానికి జబ్బుగా వున్న రోజుల్లో నేనూ, సుగుణ ఏమైనా చేసివుంటే, ఇప్పుడు నాకెట్లా వుంటుందో ఆలోచించు. కామేశం చూపుతున్న ఆదరణకి నేను జీవించగలనా?"

కంఠం నీరసించి, గొంతులో తన్నుకుంటున్నట్లుంది, చీకటి రగులా మమ్మల్ని కప్పేసింది. అతని కళ్ళు బాధతో ఎట్లా మూసుకుపోతున్నాయో నేను చూడలేకపోతున్నాను.

"సుగుణ మళ్ళా ఆ విషయంలో ఏమంటోంది—?"

"సుగుణ—మొదట్లో నాలుగైదు రోజులు, తరచు యిక్కడే గడుపుతూ, కనుక్కునేది. తరవాత యిక్కడికి రావడం తగ్గించింది, నీ కోటి చెబుతాను మనస్సులో పెట్టుకో. నే మంచాన పడిం తర్వాత నాకు సుగుణ పరిచయం కావల్సి వచ్చింది. కామేశానికి జబ్బుగా ఉన్నప్పుడు నేను చేసిన త్యాగానికి ప్రతిఫలం యిప్పుడు కోరుతున్నానేమో తెలీదు—ఎందుకో ఆమెపై ఒక హక్కు నాకు వున్నట్లు అనిపిస్తుంది. కాని చిత్రం—సుగుణ పెదమొహం పెడుతోంది. పెద్ద మంటని, నీటి బిందువుతో ఆర్పేసినట్లుగా చప్పున చల్లారింది... ఈ విషయాలు ఆమెతో ముచ్చటించే సాహసం నాకు లేదు ఆమెకీ యిష్టంలేదు."

"జబ్బువల్ల పోగొట్టుకున్న స్థానాన్ని మళ్ళీ ఆమె కామేశంలో ఆక్రమించుకుంటోందేమో!" అన్నాను.

"నువ్వింత సరిగ్గా ఎట్లా కనుక్కున్నావు?"

"వాళ్ళ మాటల ధోరణి అట్లాగనిపించింది"

కాని, కామేశం హృదయంలో ఖాళీ స్థలం ఉన్నట్లులేదు. ఏదన్నా కాస్త ఉంచే, అది నా కోసం ఉంచేశాడు సుగుణని అందులోకి ప్రవేశించనీయడంలేదు..."

"అవును. ఆ విషయం యిక్కడికొచ్చేముందే అతను నాతో చెప్పాడు..."

"నా జబ్బు వారిద్దర్నీ కలవనీకుండ చేసిందనే నా బాధ. నా వల్ల కామేశం తన సుఖాలని త్యాగం చెయ్యాల్సి వచ్చింది; చేస్తున్నాడు. దానికి ఆమె నన్ను క్షమిస్తుందంటావా? అతను నన్నెంతగా లోలోన తిడుతుంటాడో. నాకీ జబ్బు లేకుండా మామూలు మనిషినై వుంటే, యిట్లాంటి పర్యవసానానికి ఆత్మహత్య చేసుకునుందును. కాని, ఈ జబ్బులో ఏముందో! నాకు జీవించాలనే వుంది. నా కెవ్వరి పరిచయం అక్కర్లేదు. ఊరికే, ఆకాశంలో నక్షత్రాలకేసి చూస్తూండడమే గొప్ప అనుభవం. ఈ మనుషులు— వారి రాగద్వేషాలు, రాజకీయాలు, కలహాలు— ఏవీ నన్నంటవు. నేనూ దూరంగా వుండి, వాటిని చూచి, జాలిగా నవ్వగలగడం జీవితలక్ష్యం..."

ఆరుబైట యింక కూర్చోడానికి వీలులేదని కరుణాకరాన్ని లేవదీసి లోపలికి తీసుకెళ్ళారు ఎంటెండెంట్స్. మళ్ళా ఉదయం వస్తానని చెప్పి, నే వెళ్ళిపొయ్యాను. దూరంగా రోగుల నవ్వులు, మాటలు, దగ్గులు, ఆవలింతలు సన్నగిల్లుతున్నాయి. వాళ్ళందరూ నన్ను చూసి, ఒక రోగిలా భావిస్తున్నట్లయింది. జీవిత ప్రవాహంలో కొట్టుకుపోతుంటే కాసేపు ఏవో అంచులు, దరులు చేతులకి తగిలినట్లయింది. అదొక వింత స్పర్శ— ఒక కదలిక —అదేమిటో తెల్సుకునే లోగానే, అదంతా మాయమై మాటు మణుగుతుంది.

ఆ మర్నాడు రాత్రి మరోటి జరిగింది. భోజనాలు చేసి నేనూ, కామేశం, సుగుణ బైట మంచాలు వాల్చుకుని కూర్చున్నాం. ఆ సాయంత్రము కరుణాకరం టెంపరేచర్ మరో డిగ్రీ హెచ్చిందనీ, యిదివరకు మల్లే గంటసేపుండి పోవడం కాక, మూడు గంటల పైగా వుంటోందని తెల్సింది. టి. బి. టెంపరేచర్ విషయం కామేశం చెబుతున్నాడు.

"తగ్గుతూ, హెచ్చుతూ అట్లాగే ఉంటుంటూంది. దీనికేమన్నా అంతంటూ వుంటేగా..." అంది సుగుణ.

"ఎందుకు లేదు. నా విషయంలో చూశావుగా నాకంటె ఎర్లీస్టేజ్ కాబట్టి నా కంటె తొందర్లోనే కరుణాకరానికి. టి.బి. కన్య విడాకులిస్తుంది" నేను నవ్వేశాను.

"వివాహం విడాకులు—అంటే, మన వాళికి నవ్వు!" అని కామేశం నన్ను హేళన చేశాడు.

"ఎందుకు నవ్వడం? అతను మామూలు మనిషి. మీకింకా రోగం తగ్గినా, రోగి మనస్తత్వం పోలేదు" అంది.

కామేశానికి కోపం వచ్చింది.

"అంటే?"

"అంటే ఏముంది! మన మింకా యిల్లా కొంతకాలం యీ రోగుల మధ్య గడిపామంటే మనందరికీ ఆఖరికి యీయనకి కూడా పిచ్చెత్తి పోతుంది. మనమిట్లా విచారం నటిస్తూ అన్నీ ఒదులుకుని యీ పీడ ఎప్పుడు విరగడవుతుందా అని లోలోపల అనుకోడం అసహజం—అన్యాయం. ఈ నాటకం యింక మనం ముగించవచ్చు" అంది ఉద్రేకంతో.

"ఎవరిది నటన?— నీది నటన కావొచ్చు. నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే నా జబ్బులో నువ్వు చేసిన ఉపకారం అంతా నటనే ఇంకా నీదే నాటకం..."

సుగుణ కళ్ళల్లో కన్నీరు దీపం వెలుగులో సన్నగా కదిలింది. చివాలున లేచి మంచం మడిచేసి వరండాలో కెళ్ళింది.

"నాటకం అనీ, నటననీ—వొప్పేసుగున్నందుకు సంతోషించండి ఆ మాత్రం నిజాయితీ మీకేది ?"

"ఛీ, ఛీ— ఆడజాతికి లేదు నీతి, నియమం" అని కామేశంకూడా లేచాడు. నేను అతని భుజం మీద చెయ్యి వేసి సవరించి బుజ్జగించాను. ఇద్దరం అల్లా మైదానం కేసి నడుచుకుంటూ వెళ్ళాం.

పావుగంట వరకు ఎవ్వరం మాట్లాడలేదు.

"అవతల వాడు చావుకి సిద్ధమయ్యాడు తన కిప్పుడు షోకులు. షికార్లు, శృంగారం కావాలిట !!" అని వెక్కిరింపుగా, దూషణ అన్నాడు ఏమనాలో నాకు తెలీలేదు.

"వాడు చావనూ చావడు, బ్రతకనూ బ్రతకడు. బ్రతికున్నంత వరకూ నేనల్లా సుఖించలేను. దానికా బాధలేదు. అసలా సెంటిమెంటే లేదు. అదే నా బాధ."

"సుగుణ అల్లా వుండడంలో కొంత సబబు, న్యాయం లేదంటావా? ఆలోచించు చాలారోజులు నిన్ను కనిపెట్టుకునుంది నీకు తగ్గింది. ఆమె కది ఎంతో సంతోషాన్ని కలుగ చేసి వుంటుంది. భర్తతో వినోదించాలవి వుబలాట పడడంలో దోషం ఏముంది ?"

"నాకు నయం కాకపోతే, ఏం చేసుండేది ?"

"అది ఊహించి ఇడవడం దేనికి ?

"అట్లాంటి పరిస్థితులలోనే మనుషుల శీలం. బైటపడేది ఉత్తప్పుడు అందరం మంచి వాళ్ళమే నీతి పరులమే"

"కాని, కామేశం— నీతి, శీలం కూడా మానవులకు సహజమైందిగా సాధ్యమయ్యేదిగా వుండాలనుకుంటాను" అన్నాను.

"అది నీతే కాదు— కేవలం మర్యాదని పించుకుంటుంది."

ఆ రెంటికి తేడా ఏమిటో నాకు తెలీలేదు. కాని నేనా విషయం పెకి అనేదు.

'నీరంటున్నది ఒక రకంగా అసహజమైన వాతావరణమే

కామేశం ! ఆమె సలహా నామోదించి ఓ నెలపాటు ఎక్కడికేనా వెళ్ళి రావడం మంచిది. కరుణాకరానికిది నెలలో తగ్గే వ్యవహారం కాదు. మార్పు మంచిదనుకుంటాను" అన్నాను.

"తను వెడతానంటే నా కభ్యంతరం లేదు. నన్నూ రమ్మని చంపుకు తింటూంది"

"నువ్వు లేకుండా ఆమె వెళ్ళి చేసేదేముంది ?"

నాకు నవ్వొచ్చింది.

"అట్లా దూరంగా కులకడం నాకు చేతగాదు. నాకు హృదయం వుంది. కరుణాకరం జబ్బుతో వున్నంతకాలం నేనాపని చెయ్యలేను..."

తనకి జబ్బుగా వున్నప్పుడు సుగుణ ఎట్లా వినోదించిందో కామేశానికి తెలుసా ? తెలుస్తే, అతనిట్లా అంటాడా ? అతను భార్యపై శరీర సుఖాలపై చూపే విముఖత్వం జబ్బువల్ల జనించిందా, నిజమైందైతే దాని విలువెంత ? ఇల్లాంటి ప్రశ్న లొచ్చాయి. వాటికి సమాధానాలు తెల్సుకునే నిశ్చలత్వం లేకపోవడం మూలాన వాటిని ఒదిలేశాను.

కాని కామేశంపై నాకున్న గౌరవం పెరుగుతోంది. ఆ త్యాగంలో నాకు పరిపూర్ణత కనిపించింది. అందులో నిండుతనం ఉంది. గొప్పతనం ఉంది. మానవుడు ఎంత ఎత్తైనశిఖరాన్ని అందుకోగలడో సూచిస్తూంది. ప్రతిఫలా పేక్షలేని స్వార్థ రాహిత్యం, త్యాగం నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేశాయి. సంస్కారం, కళలు వేదాంతం–వీటి ప్రాబల్యం, జీవితంలో ప్రవర్తనపై కనబడాలి. అట్లా కనబడనినాడు ఇవ్వన్నీ వృధా. సంస్కారం, కళ, వేదాంతం. అన్నింటిని పరిపూర్ణంగా సాధించడంలో ఘనత లేదు. ప్రవర్తనలో వ్యక్తం చెయ్యగలగడంలోనే గొప్ప తనంవుంది. ఆ విధంగా కామేశం, గొప్పవాడిలా కనిపించాడు. లేక నాకట్లాంటి అభిప్రాయం కలగ చెయ్యాలన్న సంకల్పంతో అలవర్చుకున్న విముఖత్వమా? నాకు నవ్వొచ్చింది. నే నెంత చెడ్డవాణ్ణి! గొప్పతనానికి నోటి పునాదులు తవ్వుతాను.

ఏదో లోపం చూసి తృప్తిపడతాను. ఇతరుల మంచితనాన్ని హర్షించలేం ఎందుచేతనో!

అప్పుడే అక్కడికొచ్చి నాలుగు రోజులైంది. మరో రోజు కూడా అదనంగా వుండిపోయ్యాను. రాత్రి బండికి ప్రయాణం స్థిర పరచుకుని, మధ్యాహ్నం కరుణాకరాన్ని చూడ్డాని కెళ్ళాను. మనిషి కుంగి చాలా నీరసించిపోయ్యాడు. నన్ను చూడగానే లేచి కూర్చున్నాడు. నాకు చేతనైనట్టుగా ధైర్యం చెప్పి, వోదార్పు మాటలాడాను. ఇతర రోగుల సంసారం గొడవలు చెప్పాడు. వాళ్ళల్లో కొందరితో అతనికి బాగా స్నేహం ఏర్పడింది. వాళ్ళల్లో వారికి, యీర్ష్యలు లేకపోలేదు. తగ్గిందని డాక్టర్లు హామీ యిచ్చి, ఎవర్నైనా పంపించి వేస్తే ఆ రోగిని చూసి హేళన చేస్తారుట. కొత్తగా వచ్చినవాణ్ణి విరోధిగా భావించి, దూరంగా వుంచుతారట. ఎక్కువ రోజులు శానిటోరియమ్‌లో ఉన్నవాడికి వారిలో గౌరవం. పలుకుబడి, వో రకం నాయకత్వం కూడా లభిస్తుందిట.

సాయంత్ర మైంది. నేను వెళతా నని లేచాను. అతనూ లేచాడు.

"ఇంకా గంటదాకా యిక్కడే గడపొచ్చు" అన్నాడు.

నే నింక కామేశం, సుగుణల విషయం అతనితో ప్రస్తావించి మనస్తాపం కలగచెయ్యగూడ దనుకొని నిశ్చయించు కున్నాను.

"నాకు తప్పకుండా, నెలరోజుల్లో కుదిరిపోతుంది. ఎప్పుడు యిక్కడ నుంచి బైటపడదామా అని ఘడియలు లెక్కపెడుతున్నాను. నాకోసంకాదు, కామేశంకోసం." అని తల వాల్చాడు.

"ఇప్పుడవన్నీ ఎందుకు తల్చుకుంటావు? అవన్నీ గడిచి పోయి నాయి. నీ వొళ్ళు విషయం చూసుకో.

"నాకిక్కడ బందిఖానా వున్నంతకాలం, వాళ్ళకూ్కడా బందిఖానాయే. నేను వొంటిగాణ్ణి—ఎక్కడికో ఏకాంతంగా పోయి బ్రతుకుతాను."

కన్నీటితో కళ్లు తడిసినాయి—కాని బొట్లకింద కారే తీవ్రత లేదు. చర్మం ఎండిపోయి, పొడిపొడిగా అయింది—ఆవిరిగా మారిపోతూన్న కన్నీరు బైటకి రావడంలేదు. నా కళ్ళు చెమ్మగిల్లినై. రుమాలు కళ్ళకి అదుముకున్నాను.

"కరుణాకరం—ఆ ప్రశ్న మళ్ళా అడుగనా?"

"నాకు తెలుసు. సుగుణని ప్రేమించలేదు."

"మరి—?"

"ఆ రోజుల్లో ఆమెకి ప్రేమ ఆదరణ కావాలి. నేను వాటి నివ్వడానికి యత్నించాను. అతనికి ఉపచారంచేసినట్లే. అతని శరీరంలో వ్యాధి—ఆమె హృదయంలో గాయం రెంటినీ మాన్పడానికి నా యత్నం. ఎవరి కర్థమవుతుంది?"

"ఆమె వేసిన ఒట్లు, ప్రమాణాలు..."

"హృదయం క్షణక్షణం జీవిస్తుంది. ఆశిస్తుంది. అనుభవిస్తుంది—అంతే. శాశ్వతాన్ని ఆదేశించదు. మనం శాసిస్తాం. శరీరాలకి లేని అమరత్వం ఆత్మలకెల్లా వస్తుంది! రావాలని కోరడం మనం ఆత్మకిచేసే అన్యాయం. అసలు యీలోకంలో ఎవ్వరూ ఎవ్వర్నీ ప్రేమించలేరు. మనుషులకి కావల్సింది ప్రేమకాదు. ప్రేమ శరీరానికి కావాలి. హృదయం కోరేది కాస్తంత దయ. కొంచెం ఆప్యాయత, ఆదరణ—అంతే..."

రెండుచేతులు కళ్ళకి అదుముకున్నాడు. ఏడ్పువల్ల అతని శరీరం వింతగా వొణికిపోయింది. మనిషి అవయవాలన్నీ విడిపోయి నగ్న హృదయాన్ని బైటపడేశాడు—టి. బి. ఒదిలేసిన హృదయం తునక.

నా కెందుకో ఒక్కసారి సుగుణమీద సానుభూతి బయలుదేరింది. ఆమె హృదయాని క్కావలసింది దయ, ఆదరణ, భర్తనిమ్మని కోరుతోంది అంతే. కామేశం దాన్ని కామం అనుకుని తృణీకరిస్తున్నాడు. అప్పుడు కరుణాకరం తృణీకరించాడు. ఆ వ్యక్తులు, ఆ పరిస్థితులు మళ్ళా

ఎప్పుడూ రావు. అవి అపూర్వం. వాటిని విమర్శించి విలువలు కట్టడం అవివేకం.

కరుణాకరం బాధ చూస్తే నాకు భయమేసింది. అతనేమన్నా అఘాయిత్యం చెయ్యడుకదా, ఆధార మేమీ లేదు మళ్ళా, అతన్ని లేవదీసి మంచందగ్గరకు తీసుకువెళ్ళాను.

'ఇందులోంచి ఏదేనా కథల్లుదామనుకుంటున్నావా? నే జీవించి వుండగా అల్లా చెయ్యకుసుమా."

"నా కా అభిప్రాయం లేదు. అనుభవం స్వంత దైనప్పుడే దాని నుండి విముక్తి పొందటంకోసం వ్రాస్తానేమో. పైగా, మరీ మహత్తరమైన అనుభవాన్ని, ఎవరూ కళకోసం ఉపయోగించుకో లేరనుకుంటా" అన్నాను.

"అనుభవం బాగా జీవించడానికి ఉపయోగపడనప్పుడు, కళకి మాత్రం ఎట్లా వుపయోగపడుతుందిలే..."

అని నవ్వి, వొరగిల్లాడు. మళ్ళా పదిరోజుల్లో ఒస్తానని చెప్పి, నే వొచ్చేశాను.

సరిగ్గా పదిరోజుల పర్వాత, నే కథ వ్రాద్దామని కూర్చుండగా అతని దగ్గరనుంచి రమ్మనమని టెలిగ్రాం వచ్చింది, ఎందుకు రమ్మన్నాడో నేను ఊహించలేననా? ఈ కథ ప్రారంభంలోనే చెప్పేశాను. వెంటనే బైలు దేరాను. అతనికి తగ్గిందనీ, శానిటోరియమ్ నుంచి డిశ్చార్జ్ చేశారనీ, మళ్ళా సుగుణతో ఏదో పేచీ వొచ్చిందనీ, నా సలహాకోసం రమ్మన్నాడనీ, వూహించాను.

కాని నేను పొరబడ్డాను. 'సంతోషి'లో కామేశం లాడ్జిలో ఎవ్వరూ లేరు. వారుభయులూ వారం క్రితం వూరెళ్ళిపోయ్యారుట. తొందరగా శానిటోరియమ్ కెళ్ళాను వార్డ్‌బాయ్ చెప్పాడు. ఉదయమే కరుణాకరం

చనిపోయాడని. డాక్టర్లనీ, నర్సులనీ కనుక్కున్నాను. వారందరూకూడా ఎట్లా చనిపోయాడా అని ఆశ్చర్యపడ్డారు. నాలుగు రోజుల క్రితంనుంచి జబ్బుధోరణి మారిందనీ, బాగుపడిందనీ, టెంపరేచర్ పూర్తిగా నిల్చిపోయిందనీ డాక్టర్లన్నారు. లోపల హెమరేజ్ అయివుండాలని సూచించినా, ఆ సమాధానం వారికే తృప్తిగాలేదు.

అతని బెడ్డింగ్, హోల్డాల్—అన్నీ సర్ది నాకు వప్పజెప్పారు. నాకోవుత్తరం పోస్టుకి సిద్ధంచేసుంది. కవరు చించి చదివాను.

"నాకు పూర్తిగా నయమైం దన్నారు డాక్టర్లు. మరో వారంలో డిశ్చార్జ్ చేస్తారుట. నా కెంతో ఆనందంగా వుంది. కామేశంకూడా హాయిగా, భార్యతో వూరి కెళ్ళాడు. ఇక్కడంతా టి. బి. రోగులు, నా సంతోషం ఎవరితో పంచుకోను—? పెల్లిగ్రాం కూడా యిద్దామనుకుంటున్నాను. ఇన్నాళ్ళకిముక్తి—కరుణాకరం."

నేనల్లా, ఎక్కడికో తెలీకుండా నడిచిపోతున్నా, హాస్పిటల్ వాన్, రోగి కాండ్రించి ఉమ్మేసినట్లు ధ్వనించి,పక్కనుంచి వెళ్ళింది. దూరంగా, బైలుకేసి, గుట్టల్లోకి నడిచిపోయాను.

ఆనందం పంచుకుంటా నని, దుఃఖం దిగవిడిచి పొయ్యాడు కరుణాకరం.

చటుక్కున నామనస్సుకి వో భావం స్ఫురించింది. అదేమిటో చెప్పేసి, తర్కించి, పాఠకుల కాలం వృధాపర్చడం అన్యాయమని వొదిలేస్తున్నా.